

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXIII, č. 3/2023

Одсвятковали сьме 220 років од народжіня найвызначнішого будителя Русинів – Александра Духновича. Автором ёго акварелового портрету з року 2007 є Народный умілець Україны Василь Скакандій.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Часть учасників VII. Світового конгресу Русинів у Пряшіві року 2003 перед Пам'ятником Александрови Духновичови од Олени Мандічової. Та історична фотографія стала добрі знама.

УПОЗОРНІНЯ: Зато, же на зачатку мая 2023 одборна рада русиньской народностной меншыны Фонду на підпору культуры народностных меншын не схвалила нами жада-ну дотацію на Русина і знижыла ей о 5.480 евр, так далшы тогорочны чісла будуть выходити лем із чорно-білым внутром.

А. З.

2020 років од народжіння вызначного будителя Русинів – о. Александра Духновіча

24. апріля 2023 минуло 220 років од народжіння найвызначнішого Будителя Русинів – Александра Духновіча. При округлій 200-ій рочніці в році 2003 був скоро цілый „Лемківській річник“ присвячений Александрови Духновічови. З того алманаху выбераме статью небогого Василя Сочки-Боржавина з Підкарпатя під назвов „Александр Духнович“:

В історії народного возроджіння народів бывшого Австро-Угорьска барз важнов епохов были штиридцяты-шістьдесяты роки ХІХ. стороча. І про русиньскый народ був то період народного возроджіння, котрый дав нашій історії і літературным традиціям плеяду вызначных будителів-просвітителів.

Меджі тьма великыма особностями главне місце занимає кано-нік Пряшівской епархії – геніалный педагог, народный поет, драматург, мыслитель, історик, публіциста Александр Духнович (1803 – 1965). (...)

В літературі народного возроджіння підкарпатських Русинів акуратно голос Александра Духновіча прозвучав із небывалов силов, голос гуманісты і демократа, голос заснованя русиньской педагогікы і драматургії, голос зоставителя першых наших літературных алманахів і учебників, автора найпопулярнішого молитвенника „Хліб души“, автора гімны „Подкарпатскіі Русины, оставте глубокий сон“ і знамой народной співанкы „Вручаніє“ – „Я Русин был, есьмь і буду, я родился Русином...“

Народив ся Александр Духнович 24. апріля 1803-го року в малім підбескідьскім селі Тополя на Снинціні (Словакія), де ёго отець Василь Духнович був парохом в старенькій деревняній церьквы, збудованій без желізных клинців, в році з округлым чіслом 1700. Мати нашого писателя, Марія, была дівков священника Івана Герберія. Отець, роду свому вірный Руснак, старав ся, жебы ёго облюбленный сын був вихованный в патріотічнім русиньскім дусі.

Основы грамотности малый Александр спочатку здобыв коло родічів, якы ся з Тополі переселили на фару до Стаціна, а дале до вуйка по матери в русиньскім селі Старина і до дяка, коло діда Івана Герберія, в селі Клокочові недалеко Собранець. (...)

У 1813 році одвезли десятирочного Александра до ужгородьской народной школы, де ся три роки учів під руков учітелів Івана Бенёвского і Антонія Бема. Потім перешов до гімназії, де скончів шість клас. Сему і восьму класу гімназії з предметом філозофії

ОБСЯГ

Василь СОЧКА-БОРЖАВИН: „Александр Духнович“: 220 років од народжіння вызначного будителя Русинів – о. Александра Духновіча	1
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Як ся мі одкрыв поклад. О актуалности Духновіча	3
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Сто років Общества імени Александра Духновіча	6
П. М.: Вмер Іван Турияница. Професор, політік і русиньскый активіста	9
П. М.: 100 років од народжіння владыкы Івана Лявинця	10
Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК: Кольсочці 10 років!	11
Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 3	13
Елена ХОМОВА-ГРІНІЄВА: Любовь, вірность обіцям, Так скоро летить час, Одходить літо, Танець, Недопите... Не видно, Розбите...	14
Микола КОНЕВАЛ: 3 русиньского серця: Мої стишкы (2): Кросна, Вызнаня, Стара яліця	15
Юрко ХАРИТУН: Мої пішники: Таке мое жытя, Мої вороблі, Сканзен, Колись і днесь	16
Меланія ГЕРМАНОВА: Люде, будьме людми: Путь до Трамтарії	16
Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: Ганс Хрїстіан Андерсен – Приповідкы (рецензія)	18
П. М.: Нове діліня на хосен діліня	19
Севериян КОСОВСКИЙ: Книгы, што были приречены на загыбель	20
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Велика реконшструкция музея Варгола зачала	21
Мгр. Домініка НОВОТНА: На Словакії суть вшыткы можности і формы високошкольского навчаня русиньского языка	24
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Перед 80-ма роками ся народив Володимір Фединишинець	29
Севериян КОСОВСКИЙ: Результаты спису: Лемків в Польщы є 12 700	30
И. САБАДОШ: У Републики Сербії єст 11.483 Руснацох	31
П. М.: Буковскый вызывать самосправы одстранити недостаткы в области языковых прав	32

• Ева Бісс: Портрет Александра Духновича – учителя Русинів, олійний образ.

виходив у Кошіцях, а теологію штудовав у богословській семінарії в Ужгороді. По скончіню богословської семінарії пряшівський єпископ Грігорій Таркович приймає молодого священика до функції єпархіального писаря; але не забезпечив му потрібні соціально-животні потреби. (...)

Перемучивши ся три роки коло „чудного і скупого“ єпископа, Духнович вертає ся до Ужгороду і виконує роботу домашнього вихователя у піджупана Штефана Петрова. А в роках 1833 – 1838 уж обслуговує богобідних Русинів в селі Комлоша і Біловежа на Пряшівщині. Одты, на позвання мукачовського єпископа Василя Поповича, переселять ся до Ужгороду, де од року 1838 аж до кінця року 1843 трудить ся в резиденції єпархіального веджіння. Ту має можливість спознати багату бібліотеку, яку основав великий наш архієрей Андрій Бачинський. Одношіня з великим нашим ученим Михаїлом Лучкаєм і ерудованим єпископом-патріотом Василєм Поповичом іщі веце проглублює народностны чутя Александра Духновича.

В році 1843, за помочі єпископа Осифа Гаганця, Духнович зостає каноніком Пряшівської єпархії (...). Пряшівський період єго творчости і культурно-патріотичного діятельства був найплодотвор-

нішим. То продовжовало аж до кінця єго жывота.

В Пряшові Духнович створив свої знамениты педагогічны, історичны, церьковно-теологічны, філософічны і публіцистичны роботы, там зложыв літературны алманахы **„Поздравленіє Русинів на год 1851 от Литературного заведенія Пряшовскаго“** (Відень, 1850) і **„Поздравленіє Русинів на год 1852“** (Відень, 1851). Там опрацював нашы першы календарі-місяцєсловы. В Пряшові были написаны найліпшы стихи Духновича, знамениты афорізмы і патріотичны медітації.

В Пряшові, під покровительством єпископа Осифа Гаганця, Александер Духнович зорганізував **„Литературное заведеніє Пряшевское“**, членами якого были нелем русиньскы писателі, але і словацькы (...).

Назвйіме холем найглавнішы роботы великого будителя з того пряшівського періоду:

- **„Книжиця читальная для начинающих“** (Будапешт, 1847) – першы школьскый учебник, написаний мілозвучным русиньскым языком і перевыдаваючий ся іщі двараз у Будапешті.

- **„Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских“, часть I** (Львів, 1857).

В році 1850 в Перемышлі была видана класична пєса Духновича **„Добродітель перевысшаєт богатство“**. Тота сценічна пєса, написана на основі народной бісіды околиці Старини і Стаціна, была в нашім краю барз популярнов нелем в другій половині XIX. столітя, але і пізніше. (...) Она ся грає нелем дома, але і за границями Словакії, тыж пряшівським Театром Александра Духновича і в наших часах.

Окреме мусиме повісти пару слов о церьковно-літургічных книгах нашого каноніка Пряшівської єпархії. Бо в році 1851 в Будапешті были виданы єго **„Литургическій катехизис“** і **„Хліб души“**. (...) Хліб души пізніше вецєраз перевыдавав ся нелем на Підкарпатській Русі і на Пряшівщині, але і в Америці, в Югославії (і в Галічині – ред. „Б“) (...)

Многы творы Александра Духновича довгы роки лежали в рукописах, бо русиньске видавательство за жывота нашого будителя не было ани в Ужгороді, ани в Пряшові; вшытко, што было ним написане, не встиг опубліковати ани у Відню, ани в Перемышлю ці у Львові. Та вшытко єдно – основны творы дішли до читателів. І став ся Духнович узнаваним отцєм свого народа уж за жывота. (...)

Вмер Александер Духнович 29. марца 1865 пізно вечур. Поховали го в кріпті Катедрального храму св. Іоана Хрестителя в Пряшові.

Як ся мі одкрыв поклад. О актуалности Духновіча, або статя з нагоды 220 років од народжіня будителя

Кедь єм одкрыв тот поклад, пришов єм на то, же Духновіч є іщі все актуалный. О тім, же в році 2023 буде округлый юбілей, 220 років од народжіня нашого найвызначнішого будителя – Александра Духновіча, роздумовав єм довго, уж минулого року. Роздумовав єм над тым, ці знова треба буде писати даяку статю.

Самособов, треба буде. Але о чім? Тадь статей о Духновічови уж было написаных якбач міліон, інтерпретовав ся з розлічных боків, а і я сам уж єм „дав свій вклад“ пять років тому, кедь єм написав статю ку рочниці народжіня з назвов *Духновіч: сирота, сын, отець*. Што уж нове выдумам? Знова повторяти стораз писаны і бісідованы факты?

Но жывот то зарядив сам. Мала позначка. Духновіч має много памятників, буст, памятных таблиць. Але треба спомянути, же будитель має і еден жывыи памятник. **Тым є Театер Александра Духновіча в Пряшові, єдиный русиньскый професіональный театр на світі, котрый по будителёви несе назву, і котрый представляє тоту найвысшу культуру в русиньскім языку.**

І якраз театр помагать днесь писати і тоту статю. Бо вдяка нёму здобыв єм далшыи новыи погляд на Александра Духновіча, а то такый, котрый єм ани не очековав.

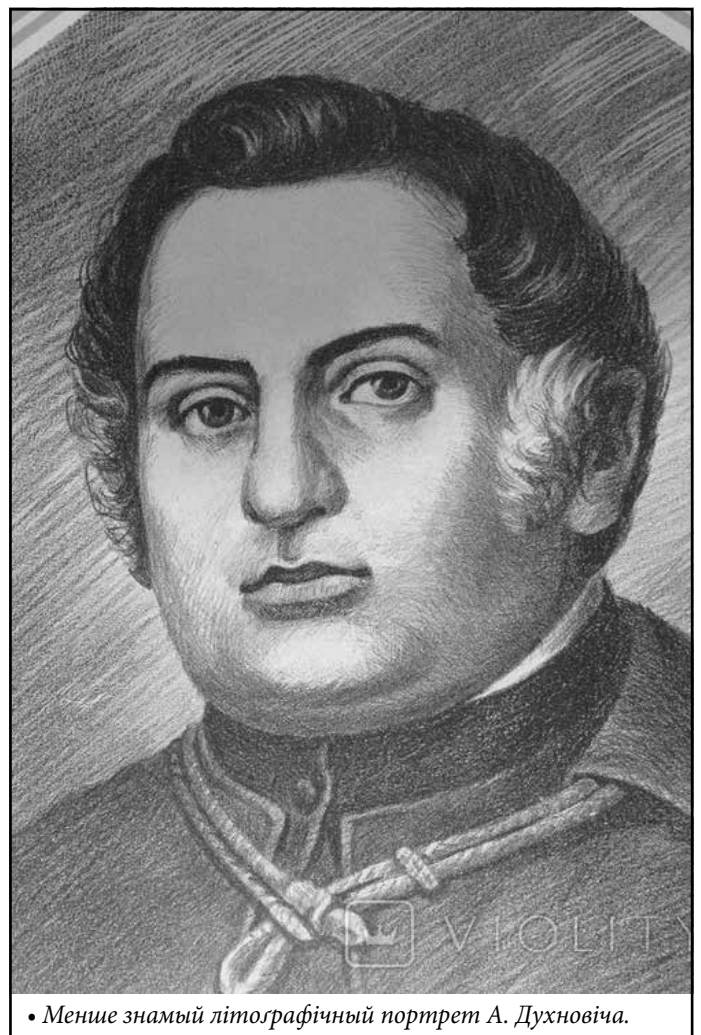
Дакус забыта песа

Русиньскый театр в Пряшові несе назву по Духновічови, а властно чом? При вшыткых ёго професійных інтересах, при ёго возродній роботі, може забываєме на то, же Духновіч вступив і до історії русиньской драматургії, до історії театра, а то в часах, коли і векшы народы, наприклад, і Словацци, лем зачінали з театром, таксамо на непрофесіональний уровни.

Не написав того много. Перша песа, котру написав в році 1850, мала назву *„Добродѣтель превышаєть богатство“*. Гра в трёх дійствах стала меджі народом популярнов. Много раз была поставлена на театралній сцені нелем у 19., але і у 20. століттю. На переломі міленій ей в репертоарі мав Театер Александра Духновіча, а песа знова мала успіх, так в місті, як і на селі.

О два рокы пізніше Духновіч написав песу *„Головный тарабанщикъ“*. Но тота, подля слов нашого літературознателя **Валерія Падыка** нігда ся дістала на театралну сцену лем раз, іщі за фунгованя Україньского національного театра в Пряшові, котрый ся по році 1990 переменовав на Театер А. Духновіча. Но нігда по русиньскы. Проблемом другой пesy Духновіча бив язык.

Чом ся так стало, же песа ся не грала на сцені вецераз? Была менше добра? Ні. Духновіч і в тій песі потвердив, же знать роздумовати драма-

• Менше знамый літографічний портрет А. Духновіча.

тургічнов оптиков, і же є добрым драматургом на свій час. Зато, і кедь того не написав велё, ёму правом належить і званя драматург, і правом театр дістав назву по нїм.

Як сьме высше спомянули, проблемом другой пёсы Духновіча був язык. **Покля першу пёсу написав на краснім народнім языку – русиньскім, котрым бісїдовали Русины**, про свою другу пёсу выбрав славено-руськый язык, якусь славяньску латину, котров реално ништо не бісїдовав, а котрій уж тогды малохто розумів.

Но Духновіч тот язык брав за высшу форму, высшый штїл языка, за якыйсь літературный штандарт, котрый мав фунговати ведно з народнов бісїдов, і він обидва тоты штїлы у своїх творах хосновав.

І так пёса, хоць якостёв добра, но з прічыны языка, не была прыята, і на довгы роки зістала лем в надрукованій верзїї, без векшого інтересу.

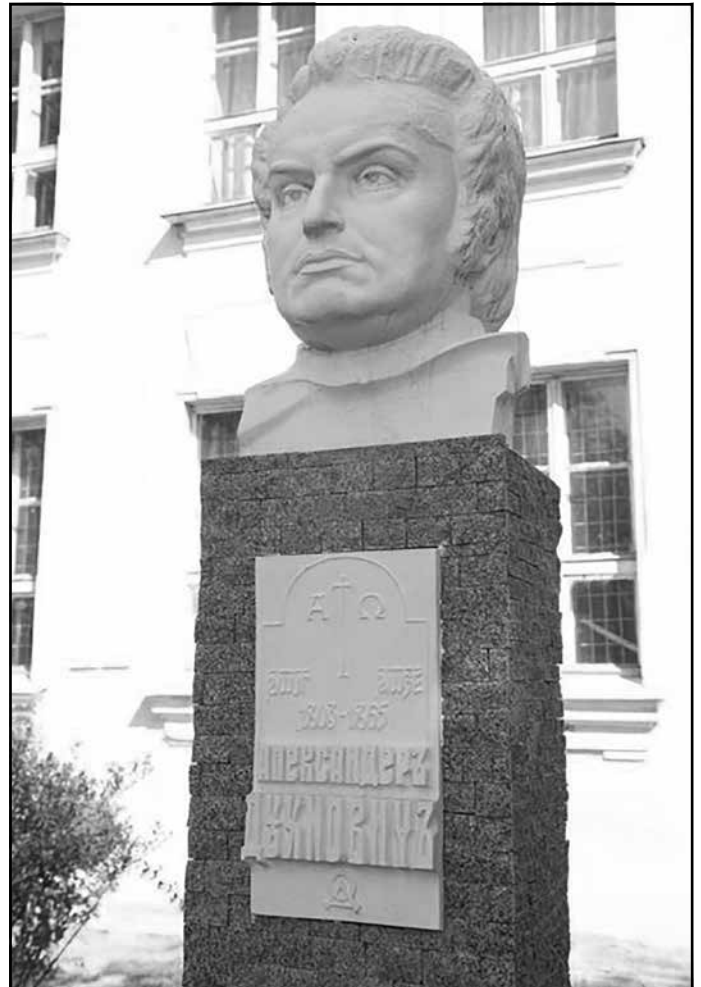
Тото ся змінило теперь, бо русиньскый театр вирішыв, же дасть почливість Духновічови тым, же до свого репертоару з нагоды округлого юбілея од народжіня будителя зарядить якраз пёсу „Головний тарабанцикь“. І я дістав можность першый раз перетлумачити пёсу до языка, котрому Русины будуть розуміти.

Простый сюжет, красный, острый і ласкавый гумор

Сюжет пёсы *Головний тарабанцик* (так ся записує в новім перекладі) є простый. Цїла єдноактова пёса ся одбывать в домі Артура Празноглавского де Еадем, десь в місті, може і в Пряшові. Празноглавскый є богатый аристократ, котрый „ліфровав всячину каждому“ почас Кошутowego бунту, і так заробив грошы, і „добра накупив“. Любить свою жену, з котров не мають діти, але главні любить свій маєток.

У нёго жые Любіця, сирота по ёго братови, і ёго наслідниця. І ей властно любить, але як має быти наслідниця, мала бы таксамо найти собі даякого аристократа.

Окрем того, же не має властны діти, му іщі хыбить „чести“. Тото бы подля свого думаня здобыв, кебы „за свою роботу“ здобыв титул барона, тадь уж титулы мають і Дураковскый, Ословіч і Надутовскый, лем він ніч... Або кебы холем мав владну функцію. Функцію владного радника.

• Першый памятник-буста Александра Духновіча, котрый був одгалений 8. 6. 1925 у Севлюшу (теперь Виноградово на Підкарпатю).

І так до себе домів прийме молодого урядника Владиміра Нравовіча, Русина з Нравоселіці, котрый має мати велике слово у пана начальника, з надїєв, же він бы му міг помочі ку функції. Владимір є залюблений до Любіці, она любить ёго, але наперек тому молодой чоловік радше бы ся зрік своєю любови, як кебы ся мав зречі свого отця, што од нёго жадать Празноглавскый – убогого ткача Федора Нравовіча. Федорови бунтовници выпалили хыжу і він приходить за сыном Владиміром до міста.

Владимір не хоче порушити четверту Божу заповідь, а не хоче ани корупцієв з боку Празноглавского помочі богатому аристократови до функції. Наспак, бранить тых людей у функціях, котры ся там дістали честно, вдяка тому, же розуміють своїй роботі, бо таку справедливість і нравы має заскіплены до сердца од свого отця, котрого называть „чести достойнішим“ і „любезным своїм родічом“.

На сцені vznikать много важных, але і гуморных сітуацій. Духновіч хоснує іронію уж

при менах – Празноглавский, Ословіч, Надутовский, Дураковский, або головный справця ёго маєтку Подлизовский, характерізує їх тым, але єднако так характерізує і Владимира з Федором, котры мають призви́ско Нравовіч і суть з Нравоселіці. Золотым клинцём є момент, кедь Празноглавский наконець сам собі выбавить функцію. Владарь лем про нёго выдумав честну функцію, котров є головный началник придворных тарабанщіків (бубнарів) і трубачів, і він потішений біжыть домів, жебы ся похвалив. Вдяка тій функції уж бы пристав і на вінчанку Любіці з „голотарём“, Русиним, котрый не має аристократичне походжіня.

То, же владарь з нёго зробив жарты, же з нёго зробив головного бубнаря, котрый ани не буде бубновати, лем давати сігнал іншым, коли мають зачати бубновати, Празноглавский не може порозуміти із своєв порожнів головов.

Історичный контекст

Не мож выхабити історичный контекст той пєсы, і дістати ся через нёго до актуальности того твору.

Знаме, бо то є в драматургічных позначках Духновіча, же дія ся одбывать в домі Празноглавского. З тексту є ясне, же в місті, а выдедуковати мож, же бы то міг быти і Пряшів. З тексту таксамо знаме, же дія пєсы ся одбывать в році 1849. Як то мож знати, кедь роки ся не споминають?

За Володиміром прийде ёго отець Федор, котрому пропав вдяка бунтовникам цілый ёго убогий маєток і споминать, же нігда не забуде на день 27. апріля, „то была Свята Пятнонька“, кедь бунтовници пришли і вшытко спалили.

На тоты конотації обернув позорность **Валерій Падяк**, з котрым ем міг при перекладі конзултовати історичны реалії, але і дакотры языковы вопросы, за што ем вдячный.

Духновіч до тексту закодовав свою судьбу, кедь в тім часі в році 1849 сидів у арешті в Кошіцях, був там аж до 5. мая.

По далше, Духновіч пише тоту пєсу в році 1852, то значіть, же по потиснутю повстаня, коли ся Русины придали на бік цісаря – Австріяків, доконця за цісарём ішла русиньска делегація, котра му принесла меморандум, в якім были русиньскы народностны і політичны пожадавкы.

А правдов є, же і кедь не вшыткы, але дакотры пожадавкы досправды были вдяка Австріякам

сповнены. До урядів ся діставали і Русины, прикладом того є і Владимір, а народы монархії, перед далшов волнов мадярізації в Угорьскім кралёвстві могли жыти дакус вольніше, могли ся одкликвати на рівноправность, і далшы здобыткы тогдышніх революцій.

Зато можеме думати, же Духновіч то пише і під впливом якоїсь надії, евфорії, хоць сам в пєсі вказує, же не вшытка аристокрація так думать, же бы сьме собі мали быти теперь вшыткы рівны. Же честь і заслугы, а не тітулы, ся чєстуют. Але то уж переходиме до актуальности.

Актуальность тарабанщіка

Не хочу, жебы то звучало як даяке кліше, же ідеме прославляти найвєкшого будителя, і зато є то актуална драматургія. Но в припаді Духновіча і ёго тарабанщіка то не є кліше, лем факт.

Празноглавский нечестным способом – корупцієв (бо Владимірови дасть нелем бываня з тым цілём, але іде му подаровати і коня, і золоту узду, і бріліантову табакерку) хоче здобыти функцію владного радника. **Ці дашто ся змінило за тых 171 років од написаня пєсы?** Ці маєме мало припадів, коли ся пришло на то, же політиці, високошкольскы педагогове, многы урядници, функціонарі здобыли функцію, статус або і високошкольський тітул подводем? Же то здобыли корупцієв, або через корупцію здобыли іншы выгоды?

Бой нечестности і честности ся не скончів, денно сьме свідками корупчного справованя і подводів на функціях, тітулах, поставлїню, статусі...

Ці любов двох молодых людей не є доднєсь єдным із найчїстішых чувств, котры має чоловік од Бога? А ці дотримованя четвертой Божой заповіді, без огляду на то, ці чоловік віруючий або ні, просто честованя своїх родічів, не є доднєсь моралным імператівом? Покля хоче чоловік мати спокійне і чїсте сумлїня, мусить певно стояти над вшыткыма нечестныма ділами, якы чоловіка тягнуть долов, включно чувства нечестной любви, або даякых выгод. А нелем то. Духновіч ся одкликує на рівноправность людей, рівноправность народів, одкликує ся на здобыткы революцій 19. стороча. Коли уж не є розділ меджі аристокрацієв і простым народом. Любіця пересвідчує свого стрыка, же вшыткы сьме рівны перед законом і владов, вшыткы на образ Божый створены, рівноцінны, рівноправны. І так Русин Владимір, честный чоло-

вік, хочь не аристократичного походжіня, лем сын честного ткача, не має ся за што ганьбити, і не має чом не быти добрым мужем про Празноглавского наслідніцю.

І тото є таксамо актуалне доднесь, аж веце якбы сьме хотіли. Бо хочь Духновіч пише о рівноправности, о рівноправности і про Русинів, і може ся надіав на то, же то так уж є, і буде, сам з Празноглавского робить того, хто то не акцептує.

Навеце, скоро пришла мадяризація, пак сьме пережили довгы роки неєстования, але і кедь днесь сьме в іншій ситуації, тото діло не є вирішене. **Кілько народів світа є доднесь притискованих і нерівноправних, включно Русинів на Україні?** Кілько людей є нерівноправних? Кілько є таких Празноглавских – політиків, богачів, бізнесменів, олігархів, котры ся чують дашто веце як убогы ткачі – простый народ?

Бой за рівноправность ани здалека не є доконченым, завершеным ділом. І каждый день за ню треба боєвати, інакше ей можуть стратити і тоты, котры ей днесь мають.

Значіть, Духновіч з тарабанщіком є актуалный, бо темы, котры собі взяв до мерьку, суть тоты самы темы, котры рішыме і днесь. Стачіть

собі за дієвы особы замінити сучасны особы, за титулы грофів і фунції радників іншы титулы і фунції, а сьме в хыжі днешнёго Празноглавского, в котрім ся одбывають тото саме, што в половині 19. столітя.

Одкрыв ся мі поклад

І так вдяка можности робити переклад Духновіча до русиньского языка, із снагов заховати в сучасній верзії высшій штїл языка аристокрації, і насліднов драматургічных роботов на песі, одкрыв ся мі поклад. Одкрыв ся мі твір мало познатый, котрый теперь, вірю, вдяка театралній інсценації, першій русиньській, одкрыє ся і шыршій русиньській, але і нерусиньській публіці.

А Русины через тот поклад будуть знова раз годни вказати, же Духновіч не є лем нашим будителём, але є все актуалным автором, котрый має што повісти і днесь.

Не потребовав на то тяжкы філософічны трактаты, выстачів собі і з комедієв, даколи аж фрашков, в котрій як хірург заріже до наших бід, гріхів, моралных вопросів і радостей. До нас самых. Лем бы ся нам веце понурити до ёго творчости.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Сто років Общества імени А. Духновіча

Перед сто роками выникла найвызначніша русиньска організація меджівойного періоду. Тот рік в місяцю апріль припомянули сьме собі 220 років од народжіня нашого найвекшого будителя, грекокатолицького священика, отця Александра Духновіча. Но нелем спомянута округла рочніця припала на тот рік. О 120 років пізніше, уж в часі першой Чехословацькой републіки, русиньскы патріоты вирішыли основати культурно-просвітню організацію, котра буде нести мено нашого будителя. В марцу сьме собі припомянули точно сто років од часу, коли было основане Общество імени Александра Духновіча. Общество пережило розлічны етапы, од років успішной роботи аж по примушене перерваня своїх активіт, жебы по пятьдесятёх роках могло знова обновити своє діятельство.

Основаня общества

Общество імени Александра Духновіча, або, як была ёго орігінална назва: *Русское культурно-просвѣтительное общество имене*

ни Александра Духновича было основане 25. марца 1923 в Мукачові на зборах 163-ёх культурных активістів Підкарпатьской Руси.

Меджі участниками той події были ай такы

визначны персоны як губернатор Підкарпатської Русі **Антоній Бескид**, мукачовський грекокатолицький єпископ **Петро Гебей**, але і далшы визначны особности той doby, якыма были **Євменій Сабов**, **Осиф Камінський**, **Константін Невицький**, **Николай Бескид** ці **Юлій Гаджега**.

Хоць общество было заложене в Мукачові, центром організації ся стало місто Ужгород, котре ся поважовало за центр Підкарпатської Русі. Першым председом в роках 1923 аж 1934 був выбратый **Євменій Сабов**, реално організацію вів **Штефан Фенцик**. Таксамо общество одкрыло свою філію і в Пряшові, а на Пряшівщині подобно як на Підкарпатській Русі в меджівойновім періоді, або ліпше повіджено почас першой републіки, успішно провадило свою роботу.

Меджі членами были русинофілы, але і русофілы. Друга споминана орьентація была главно реакцієв на активну роботу українських політичних емігрантів на Підкарпатській Русі, котры три роки скорше основали общество *Просвіта*, выдавали много книжок, обсадили высокы посты в школстві. То вшытко выкликало страх меджі русиньсков інтелігенцієв з українізації і страты властной русиньской ідентиты.

Интересным фактом є, же єдним з кроків Общества Духновича проти українізації в тім часі было і прията за свій сімбол всеславянської триколоры, флагу з червенов, білов і синєв смугов. Ку тому флагу ся вернув пак в році 2007 і Світовий конгрес Русинів, котрый тот флаг схвалив як народный флаг Русинів.

Стало ся так на пропозицію **Михаїла Алмашія**, визначной особности Русинів по 1989-ім році з Підкарпатя, котрый в році 1991 тыж обновлєвав Общество Духновича на Підкарпатю. Алмашій пропонував флаг лем з триколоров, но конгрес вирішив дати на флаг і ерб, котрый був земским ербом Підкарпатської Русі за часів Чехословакії, і котрый меджі людми став природным ербом Русинів.

Робота Общества Духновича

Общество імени Александра Духновича было в меджівойновім періоді дуже віталнов організаціїєв, о чім окрема іншого свідчить і то, же было поділено на дванадцять секцій : організачно-просвітительську, народно-літературну, видавательську, театралну, музичну, хорову,

• Будова Русиньского народного дому, центра Общества імени Александра Духновича в Ужгороді на Підкарпатю. Первістна назва ей была: РУССКИЙ НАРОДНЫЙ ДОМЪ о-ва ім. А. В. Духновича.

шпортову, скавтську, народного центра, народного архіву, женську і санітарно-гігієнічну.

Общество шторік робило Дні русиньской (руської) культуры, фестивал, який став общім святом серед Русинів Чехословакії і в рамках котрого в році 1933 в Пряшові був одкрытый і Памятник Александра Духновича.

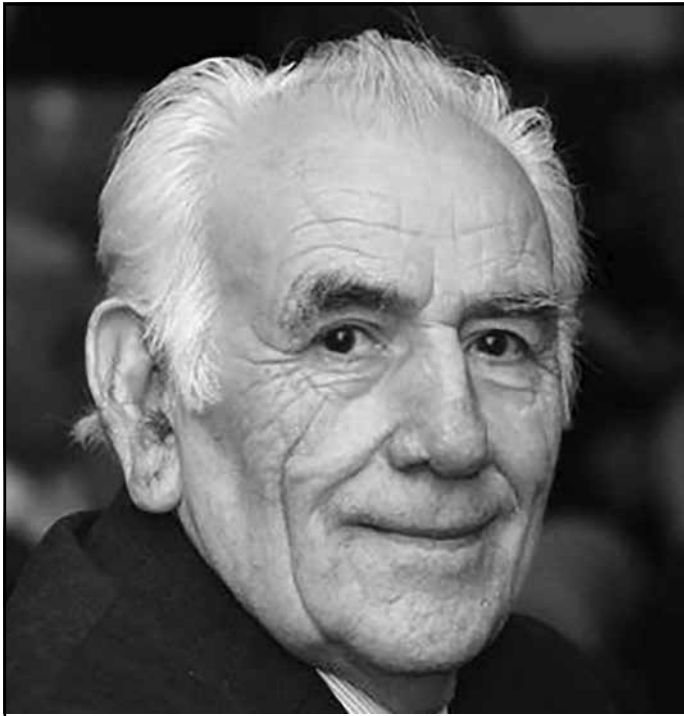
Організація одкрыла много памятників, буст присвяченых русиньским народным діятелям в дакілько містах і селах на Підкарпатю, але і на Пряшівщині. Визначным было і збудованя Русиньского народного дому в Ужгороді в році 1932, в котрім діяло веджіня общества.

Не мож выхабити, же видавательська секція выдавала два часописы – *Карпатскій край* і *Карпатскій свѣтъ*, выдавав ся *Русскій народный календарь*, а з видаательства Общества Духновича вышло і 115 брожур із серії *Издание*.

Но найвеце потребне было дістати русиньску культуру, освіту меджі наших людей, котры жыли переважно на селах. Общество собі барз добрі усвідомлєвало тот факт, і так было активным при основаню читалень, котры в меджівойновім періоді служыли як культурны центры по селах і містах. В роках 1937 аж 1938 общество мало коло **300 читалень**.

Організація надвязала сполувпрацу з Обществом Качковского, яка діяла на Лемковині, але і з організаціями російських емігрантів в Празі, Берліні, Белеграді, Софії, і Паріжі.

Общество на концю 1930-ых років слабло, што было запричінене смертєв **Євменія Сабова**. **Штефан Фенцик** тогды перетворив общество подля своїх представ, што тото мало не-

• Михайло Алмаший був єднов із найглавніших особностей, котры обновили Общество імени Александра Духновича, став у тім часі і єго председом.

гатівный вплив на фунгованя організації. То собі выжадало ай свою дань, кедь, наприклад, в році 1938, на День русиньской культуры до Мукачова пришло лем 190 участників.

Волошин і „другы Мадяры“

По Мніховській зрадї із септембра 1938-го року пришли тяжкы часы про Чехословакію і про Підкарпатську Русь. У новембрї **Августін Волошин** як премьер Підкарпатської Руси заказав фунгованя будьяких народностных організації і народных рад, враховано русиньских. Вынятком была лем Німецька народна рада. Авторитатівный режим Волошина був пронімецького і українофильского заміряня, і ціле то вело до того, же 14. марца вечур выголосив Волошин назалежность „Карпатської України“. Тырваня Волошиновой державы было курте, бо територію пак такой обсадили Мадяры. В рамках „другых Мадярів“, значить в часі, коли Підкарпатя было анектоване Мадярьском під веджінём Гортія, Общество Духновича офіціално не ествовало, но жыло дале в сердцах русиньских патріотів і русиньской молодежи. В роках 1940 аж 1944, хоць не дуже активно, но епізодно фунговали на селах читалні імени Александра Духновича, робили ся театралны пєсы, зреалізовало ся і пару епізодных книжных выдань, меджі котрыма був і літературный аламанах.

В Народнім домі імени Александра Духновича в Ужгороді в роках 1940 аж 1944 была редакція газеты *Карпаторусскій голось*. Хоць общества офіціално не было, но тот період не був про русиньскій народный живот найгіршым, припомяньме, же тогды фунговало і **Підкарпатське общество наук**, Русины в тім часі не были переслідованы, і могли розвивати свою культуру і язык.

Советьскы часы і обновління общества

Дефінітівный кінець про общество, але і про русиньскій народ пришов аж по ослободжіню Червеной армадов, котра єдночасно анектовала Підкарпатську Русь і Русинів Москва вычаркла з мапы народів світа. Общество вже по войні не могло обновити своє фунгованя і так перерва в єго діятельстві властно тырвала аж понад 50 років.

В році 1991 Русины на Підкарпатю вирішили обновити Общество імени Александра Духновича. Як сьме вже споминали, **Михаїл Алмаший** належав меджі тых, котры обновили тото общество. Пізніше став і єго председом. В році 2016 выдав і велику монографію о історії той організації під назвов *Исторія Общества им. А. Духновича в датах, фактах и иллюстраціях*.

Паралелно з тым было обновлене Общество Духновича і в Пряшові. На тім мав заслугу далшый визначный русиньскій активіста по 1989-ім році, **Гавриїл Бєскид**, котрый вмер в осени минулого року.

Обидві „части“ общества зреалізовали за рокы свого нового ествованя многы научны конференції, выдавали публікації, были знова єдныма із стовпів нового русиньского возроджіня. Покля работа общества в Пряшові зачала стагновати ведно з тым, як зачав мати здравотны проблемы Гавриїл Бєскид, на Підкарпатю общество активно діє доднесь.

Главов підкарпатського общества днесь є **Юрій Продан** а меджііншым, Общество імени Александра Духновича є ведно із Русиньскым культурологічным клубом в остатніх роках выдавателём Алманаха днешній русиньской літературы, де каждый рік мож найти новы творы старших, але і цалком молодых русиньских авторів з Підкарпатя.

Вмер Іван Туряниця. Професор, політик і русинський активіста

Як інформувала Ужгородська народна універзіта, 9. априля 2023 перестало бути серце нашого науковця, доктора біологічних наук, професора, славного ведучого Катедры біохемії і фармакології Ужгородської державной універзіты – Івана Туряниці.

Іван Туряниця був активний і в русиньскім русі по році 1989, був членом Світової рады Русинів і понад десять років був главоу Общества карпатських Русинів. Мав 80 років.

Русинський науковець

Народив ся Іван Туряниця 16. януара 1943 в родині учітелів русиньських школ в селі Микулівці. Тогдышне Підкарпаття было територією окупованов Малярском. В році 1959 пішов штудувати на Черкаську універзіту, на Природознавчу факулту, яку успішно закончив в році 1964. Выштудовав спеціалізацію біологія – хемія.

По штудіях учітелёвав на середніх школах Закарпатської области. В році 1968, по абсолвованю конкурзу, здобув функцію наукового сполуробітника Катедры біохемії і фармакології Медициньской факулты Ужгородської державной універзіты. О три роки пізніше успішно обгаїв кандідатську дізертацію.

За успіхи в науці в році 1976 був удостоєний званєм старшого наукового сполуробітника, учів біохемію штудентів Медициньской і Біологічної факулты. Од року 1987 був доцентом. О рік пізніше обгаїв докторську дізертацію на Катедрі біохемії Медициньской факулты на Універзіті дружбы народів імени Патріса Лумубы в Москві. Од року 1990 був професором.

Од р. 1989 до р. 2000 займав функцію ведучого Катедры біохемії і фармакології Медициньской факулты Ужгородської державной універзіты (по році 2000 ся назва змінила на Ужгородську народну універзіту – позн. ред.). Почас свого діяння приправив еденадцятёх кандідатів наук і чотырёх докторів наук.

Од р. 2000 до р. 2018 учів на Словацькій польногосподарській універзіті в Нітрі, де під ёго веджінєм были обгаєны штири дізертації на ступінь доктора філософії, і опублікованых было понад 40 науковых работ.

За результатами науковой работы Іван Туряниця має приписаных понад 400 науковых пу-

блікацій і 25 патентів.

Іван Туряниця був записаний до книги *Найпопулярнішы люде України*, а ёго популярность росла і за границями, і так ёго мено было записане і до книги найзнамішых людей планеты. В році 2004 Світоый науковий комітет у Кембріджу оцінив Туряницю Діпломом Славы за вызначны досягнутя в области біохемії.

Політик і русинський активіста

В постсоветьскім періоді Іван Туряниця одкрыто выступав за автономію Підкарпатської Руси (Закарпатської области України) в рамках України, што був і резултат референдуму з року 1991, і за офіціалне узнання Русинів як окремого народа. Свої погляды пропаговав почас навщів у розлічных европських країнах.

В роках 1994 аж 1998 був посланцём Закарпатської областной рады. Председом Общества карпатських Русинів був од р. 1992 до р. 2004. Почас того періоду (в роках 1993 – 2001) був і членом Світової рады Русинів за Україну.

Іван Туряниця вызывав до кодифікації русиньского языка на Підкарпатю, сам є автором зборника русиньской поезії, котра вышла під назвов *Рудна земле пудкарпатська* в році 1999.

Вічная память!

П. М.

100 років од народжіння владыкы Івана Лявинця

18. арпіля 2023 минуло сто років од народжіння русиньского церьковного єрархы, першого пражского екзархы, владыкы Івана Лявинця.

Пережыв нелегкый жывот, но нігда не зрадив свою церьков, і все памятав, з якого народа походить, о чім свідчить і то, же і вдяка нєму были офіціално виданы першы русиньскы переклады Євангелій і Апостолів.

Родак з Воловця

Народив ся Іван Лявинець 18. арпіля 1923 у Воловцю на Підкарпатьській Русі (тогдышня Чехословакія) в родині учителя. Было їх девятєро дітей. По зматурованю на Руській гімназії в Мукачові продовжовав штудовати богословіє в Ужгороді і пак у Відню. Но кедь скончіла Друга світова война і родне Підкарпатя анектовала Москва, молодой кандидат на священство ся вже не міг вернути домів, до своєї єпархії.

І так ся приголосив у владыкы Павла Петра Гойдіча в Пряшові, котрый го прияв і 28. юла 1946 го рукоположыв на священника. Свою першу службу служыв у парохії Завадка, де був тогды священником отець Емілій Зорван, з котрым были родина. Іван Лявинець став секретарєм в канцеларії єпископа Гойдіча. Учів на гімназії, редаговав духовны часописы Грекокатолицькой церькви – *Благовѣстник*, *Зоря* і *Єдиним серцем*. Од септембра 1949 був шпірітуалом Грекокатолицькой богословской семінарії в Пряшові.

Роки ілегаліты

Такзваний Пряшівський собор і насилна ліквідація Грекокатолицькой церькви в році 1950 застигла отця Лявинця у Пряшові. Зачав ся крыти у своїх знамых і у родины. Єпископи Гойдіч і Гопко были інтернованы. Якраз єпископ Гопко з інтернації в Глоговцю загнав іщі в тім самім році писмо Іванови Лявинцеві, котрым го повірив рядити Грекокатолицьку церьков в ілегаліті як генералный вікарій з вынятковима правами.

В писмі му уділив факулту (доволїня) приїмати назад до Грекокатолицькой церькви тых священників, котры наперед підписали, же переходять на православіє, но хотіли то потім одкликати. В тім часі интензівно сполупрацовав і з отцєм Йонаном Гіркком, котрый по обновліню церькви в році 1968 став ордінарієм Пряшівской єпархії, а по році 1989 пряшівським єпархом. В році 1955 був Іван Лявинець арештований і в році 1956 з далшыма 16-ма політичныма арештантами об-

жалований і одсуджений у выконштрованім процесі на штири роки арешту.

По выконаню кары мав заказ стримовати ся в Пряшівскім і Кошіцькім краю (в тогдышнім Выходословацькім краю), так пішов до Прагы, де робив робітника. Но притім тайно продовжовав у своїм посланю, котре му было дане церьковлєв.

Обновліня Грекокатолицькой церькви

24. марца 1968 дістав од Фелікса Давідка, тайного єпископа підземной церькви, єпископске рукоположіння. Рік 1968 був про Чехословакію ключовым. Проходив демократізацый процес знамый як Пражска ярь, котрой тварєв став Александер Дубчек. Цілый процес скончів інвазієв войск Варашавского пакту, під веджінєм Советьского союзу, і слідуючов окупацієв Чехословакії советьсков армадов.

Но тот короткый час демократізації схосновав і Іван Лявинець. Ведно з пражським архієпископом Томашком організовав цілодержавну петіцію за обновліня Грекокатолицькой церькви, котра в тім часі была вже 18 років ілегалнов. Петіція, ведно з далшыма намагами духовных Грекокатолицькой церькви была успішна і церьков ся подарило обновити іщі перед інвазієв. В арпілю 1969 був Іван Лявинець назначений за адміні-

стратора Грекокатолицької парохії при Церкві святого Клімента в Празі (днесь катедральний собор). Там служив довгі десятиліття років, пережив там революцію 1989-го року, але і розділення Чехословаччини.

Перший пражський екзарха

Ку 1. януару 1993 ся розділила Чехословаччина на дві новы республікы. Тогдышня Пряшівска єпархія мусила рішыти, як ся постарати о своїх віруючих, котры зістали в Чеській республіці. І так був ку тому самому датуму ерігований вікаріат про Чехы і Мораву. Іван Лявинець, як священник, котрый там довгы року служив і знав тамтешню церковну ситуацію, став першым вікарієм.

13. марца 1996 був Папом римськым Йоаном Павлом II. зряджений Апостольскый екзархат Грекокатолицької церкви в Чеській республіці. **За першого апостольского екзарху був призначений Іван Лявинець.**

30. марца 1996 прияв в Базиліці святого Клімента в Римі од архієпископа Мірослава Марусина, який був тогды секретарём Конгрегації про выходны церкви, условне (*sub conditione*) єпископске рукоположеня, кедьже Католицька церковь не хотіла признавати тых єпископів, котры были тайно рукоположены. Як пражський екзарха був призначений титулярным єпископом акаліссеньскым. Пражський екзархат рядив владыка Іван Лявинець до 24. апріля 2003, коли одышов на емерітуру.

Остатні роки свого жывота пережив у Домі

святой Єлізаветы в Жернувці, коло Бырна. **Одобрав ся до вічності владыка Іван Лявинець при Божественній літургії. Было то 9. децембра 2012. Погріб владыкы ся одбыв в ёго роднім Воловцю о пару днів пізніше, 14. децембра.**

Поет і русинський патріот

В році 2003 владыка Іван Лявинець выдав в Празі зборник Поезії з назвов *Цветы на столе*, котра вышла в трёх языках. Ёго русиньскы стихи мож найти і в публікації *Русинський ренесанс Том 1 – Антологія русинської поезії другої половкы ХХ сторочя*, яка вышла в Будапешті в році 2008.

Но стихи зачав писати іщі у молодости і хосновав псевдонім **Іван Горянин**. Ёго першый зборник вышов на Підкарпатю в році 1942 під назвов *Страна простацкая*. Владыка ся живо інтересовав і о русиньскы діла, тадь в родині Лявинеців і дотеперь маєме визначных представителів. **Участный був і на 6. Світовім конгресі Русинів в Будапешті. Знав того много, што ся в русиньскім світі робило, і мав много пропозицій, но і критичных припоминок.**

В половині 1990-ых років были виданы першы офіціалны переклады Євангелій і Апостолів на неділі і свята, котры доволив друковати тогдышній пряшівський єпарха Йоан Гірка. **Тоты переклады вышли і вдяка тому, же на них Іван Лявинець дав позитівну рекомендацію з теологічного боку, на што Русины не забудуть.**

П. М.

Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК, ЛЕМ.фм

Колысочці 10 років!

Соткы, десятиліття діти кожного рока на занятях вечерніх шкіл, парунадцет печатаных книжок, часопис для діти та перша материньска школа з русиньскым навчальным языком – през десятиліття років назберало ся того вельо. Обчаньске Здружыня Колысочка неодолга буде праздувало свій ювілей.

Обчаньске Здружыня Колысочка то русиньска організація, котра в своїй діяльності зосереджат ся головні на наймолодших хоснувателях русиньского языка. «Колыска є символом народин жытя або наверніня гу своїм кореням. То тіж символ зверніня ся в страну наймолодшой генерації. Основном задачом ОЗ Колысочка є етнічна і языкова ревіталізація русиньской національности як вымераючого народа Европы» – чытаме на офіційным сайті організації.

«Єден рік то іх было аж коло 350 діти»

«Зачынали сме з семома школами в році 2013/2014 і так само з тільома сме скінчыли» – оповідат Люба Кральова, ведуча Обчаньского Здружыня Колысочка, ініціаторка основаня вечерніх шкіл для діти і дорослых, в рамках котрых ведены были занятя русиньского языка і культуры. Были то додатковы курсы, ведены уж по регулярных лекціях. По десятиліттях роках вечерні школы не будут веце організуваны.

«Найвеце діти мали сме в роках 2015, 2016, 2017. То сме мали по 35 шкіл, по триста діти. Школы были по цілій північно-східній Словації. Єден рік то іх было аж коло 350 діти» – оповідає Люба Кральова.

«Закладала ем тоты школы зато, жебы там, де было заінтересуваня вчыньом зо страны діти і родичів, директоры вводили пак такы лекції до рядного навчаня, шкільного процесу. Так ся не стало. То ня завело. Директоры і шолтысы сел не мали інтерес о того» – стверджат зо смутком ведуча організації.

Найважнійше – вчыти ся свого

Реализация вечерніх шкіл русиньского языка была найважнійшом активністю ОЗ Колысочка, але організація робила і в інчых просторах. Головні в обшыри печатаня дидактичных матеріалів помічных в процесі вчыня русиньского языка. «В тамтым часі, перед десятьома роками, мало было дітячой літературы» – оповідає Люба Кральова.

Потреба выкликала діяня, і так перше вказала ся книжка «Русиньскый язык про найменшых» авторства Крістіны Варшовой, Марека Гая, Яна Гриба і Марії Ясиковой, а дальше поступенно друкували ся книжки з приповідками, байками ци вершами, авторства Гелены Гіцовой-Мицовой, Іветы Мелнічаковой, Юрка Харитуна, Миколая Ксеняка, Даньелы Капральной, Владимира Любімова, Івана Боднара і Марії Шмайдовой. Разом – пятнадцет публикацій.

З думком о наймолодшых хоснувателях нашого языка ОЗ Колысочка печатало «Русиньскый язык про найменшых. Робочій зошит» авторства Марека Гая і Крістіны Варшовой.

Шырокій хосен мож брати і зо співника Йожка Быцька, якій записал співанкы села Збудьска Біла, але тіж свого авторства. «Выданём мого зборника русиньских співанок хочу передати вшытко, што ем ся я навчів, тым, котры прийдуть по нас. Бо наш язык, як і ціла наша культурна дідовизна суть в сучасности огорожены» – пише во вступі до книжки автор.

Шкілка з навчальным русиньским языком

До пакету дидактичных матеріалів, так хосенных в процесі шыріяня освіти, ОЗ Колысочка своим роботом доложило іщы штырі цедечка для діти з колысанками, приповідками і баладами. А то не лем того, бо од 2017 рока печатат русиньскый часопис для діти – зо змістом для тых наймолодшых, аж по парунадцетлітніх

школярів.

«Треба нам продолжати традицію наших предків, же лем през освіту ся мож достати з біды, і то освіту в рідным языку. Прецін до 1945 рока были русиньскы школы, пак з них зробили украиньскы» – констатує Люба Кральова.

В 2021 році в Пряшові ОЗ Колысочка урухомило першу материньску школу [предшколя – прип. ред.] з навчальным русиньским языком. «Приголосте ку нам свої діти, кед сте Русины і хочете, жебы Вашы діти з нами бесідували по русиньскы» – чытаме на сайті організації. І хоц шкілка находит ся в сприятливим для наймолодшых оточыню «соліварских садів і загорід», має выспециализувану кадру, а діти вчат ся през забаву, то заінтересуваня зо страны жителів Пряшова не єст такє, якогo ждали організаторы.

«Браз ся траплю том школом. Хочу ей захранити, хочу, жебы была, але кед можеме мати 24 діти, а маме лем 14...» – подає Люба Кральова. А то не лем тым ся старат ведуча Колысочки. Для припомнія – Люба Кральова є актуальном директорком Словацкогo Национального Музею – Музею Русиньской Культуры в Пряшові. «Музей хочу выремонтувати, а не маме на того грошів. Але попри тым хочу захранити шкілку, жебы сме хоцкі дальшых десят років вытримали» – бесідує директорка.

«Тішу ся, же през тых десят років вечерніх шкіл сме вказали людям, же ся даст вчыти» – додає.

Богате святкуваня

Підсумуваньом дотеперішньої діяльності ОЗ Колысочка буде подія з нагоды 10-літя істнуваня організації. Торжества запланували на 12. мая і пройдут на великій сцені Театру А. Духновича в Пряшові.

Запланували чысленны выступы, предовшыткым школярів – учеників русиньского языка, м.ін. з Кленовой, Калной Розтокы, Пряшова ци Сабінова, а тіж знаных співачок: Ганкы Сервіцькой ци Маріанны Железной. Окрем того в програмі святкуваня є очывидно і презентація діяльності організації за рокы ей фунгуваня – што представит Люба Кральова. Вечер модерувати будут Міріама Федоркова і Владимир Рогач.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 3

Дорогы читателі,

знате, што мать сполочне заградкарь, котрый видить свою богату уроду, учитель, котрый ся стрітить із своїм бывшым штудентом – успішным молодым чоловіком, або отець тримаючий свою праві народжену дїтину першый раз на руках? Вшыткы суть істым способом творцямы дачого нового а чують велику гордость і щастя. Вірю тому, же каждый з вас таке чутя зажыв, або іщі лем зажыє. Думка, же дашто добре ту по нас зістане, пасує і на авторів русиньской літературы, котры ся в третім тогорочнім Поздравліню Русинів будуть презентовати своєв творчостев.

В першім рядї суть ту авторы Літературного конкурзу Марії Мальцовской – Елена Хомова-Грінєва із поезієв, Миколай Коневал з віршиками, што ідуть із (русиньского) серця. Далє понукаме выбер із выданого зборника вершів Юрка Харитуна Мої пішники, а тыж прозу Меланії Германовой писану „легкым пером“ о путованю до Трамтарії. На концю сьме придали рецензію Приповідок Ганса Хрїстіана Андерсена, котры суть написаны по русиньскы азбуков і паралерно латиніков.

Каждый з авторів выналожыв много енергії і свого взацного часу, жебы був створителєм дачого красного, необычайного. Задачов нас, читателів, є заістити, абы їх стишкы і шорикы умелецькой прозы не запали порохом, або цілком не пропали. Так лем читайте...

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ

• Діточкы з першой матерьской школы з русиньскым навчалным языком у Пряшіві – Кольсочка.

Елена ХОМОВА-ГРІНЄВА

Любов, вірність обіцям

Туга любови
невыблідне в душі,
не стратить на рік
силу ани віру.
По твоїм боці
віджу будучность
ясну, смілу.
Ты хыбуючій
фалаток в животі
в серці моім.
Любов обіцям,
вірность дати можу,
як праву руку
на крест Господній
положу.

Так скоро летить час

Скоро летять дні
втїкають години.
Не застане час –
чередує ся
ярь, літо,
осінь, зима.
Зубате сонечко
в яри погладить
скрегнуту душу,
холодну тварь.
Мотылик в літі
кывне крылками,
сяде на плече,
на руку нам.
Осінній вітрик
занесе листём яругу,
роздує на голові
парадну фрізуру.
А зима?
Зима морозиста
заперать двері за собов.
Перинов прикрывать
лісы, поля, край.
Стихне спів на дворі,
похмурно,
цливо на серці,
заспала земля...

Одходить літо

Дідовы яворы
ростуть до неба,
осінній парфін

у воздуха пахне.
Одквітли ружы –
квіткы любви,
спустли стежки.

Малярь палетов
край малює,
бочкы повнять ся
сортами вин.
Велика скарга,
бо выхснув язык
зо слин.

Неодовго тогорочный
мок окоштуеме
з погарів, чаш,
а літо на крылах
одлетить од нас.

Танець

Шумні, ясно,
аж прекрасно
сімфонія гарф
грать в руках.
Краль Давід
сидить на престолі,
любуює ся танцём
дівчат.
Їх фігуры
фешны, в розпуку,
зводячі тіла
молодых березок
крутять ся довокола.
Засягне стріла кулі сердце,
впаде опона,
мелодія стихне.

Одходять силы,
кров перестает течі.
Загоять ся раны,
но шрамы зістануть
на душі.

Квітнуча лука
наверне силу,
послухай,
як дзвонять дзвінкі.
Глухоту вітор
не оддує,
комар сяде на чело,
выссе солодку кров –
ты-сь молоком,
медом про нёго...

Недопите...

Замерз голос,
стихли арії,
локомотіва на
штреці застала.
В руках віджу
свою надію:
Силно махам,
над головою
ю лапам.
Не пуцу білого ангела
до похмурного неба,
бо недопита кава
іщі мі на столі
зістала...

Не видно

Розтопив огонь
дівочу красу
в розпуку молодых літ.
Любовлєв розтрясло ся сердце,
лице ласкотить румянець,
душа кыпить непокоєм,
вычекує звечера
мілого.
Настануть довгы,
терьпкы минуты,
кедь очі не збачать
приходити го.

Розбите...

На марны кускы
розбило ся скло,
розкатуляли ся черепы,
щастя зістало на дылєх –
непорядок на земли.
Не до сміху мі!
Приходить злость,
затиная зубы,
не плачу!
Фалаткы скла,
як терня рїжуть палці.
Водов з гучка
червену кров змыю.
За щастём в серці
зістали лем жалі.

*(Выбране з Літературного
конкурзу Марії Мальцовской,
рік 2022)*

З русиньского сердца: Мої стишкы (2)

Кросна

Як пришла зима і доба пісна,
скоро в кожій хыжі были кросна.
Ткали ся взрокованы утераки,
покровці і канафаскы вшеліякы.

Ткали із напряджених леновых ниток
пылкы про народжених малых діток.
Ткали ся з чістого лену і плахты білены,
жебы были добрі касты заповнены.

За кроснами боліли руки, кости,
ой, мали матери дівок старости.
До выбавы на выдаваня дівкы,
уткати плахты і прикрывкы.

Капкы поту їм по челі стекли,
жебы не повіла дівці свекра,
же невіста ніч зо собов не принесла,
зато в кожій хыжі стояли кросна.

Ткали полотно, прибывали гулі
на плахты до каждой постелі,
полотно на розшывкы, плахоткы,
на леновы візїткы і порткы.

Гнедь од рана зачали кросна робити,
хоць в хыжах были і малы діти.
А не при єдних набраних кроснах
діти ся годовали, гралі і росли.

Кросна ткали – голосно трепали,
маленькы діти спокійно спали.
Бабы робили, сміяли ся ку собі,
тяжко порозуміти в днешній добі.

Заспоминаме собі на тоты часы,
на канафаскы повны красы.
Сыточервены, з красныма взорками,
творены нашыма бабами, мамами.

Деревяны кросна уж суть на одході,
одложены в сыпанцях, коморах, на поді.
Одпочівають собі в замкнутых хыжах,
повыставлєваны уж лем десь в музеях.

Няй-же буде слава тым людём голосна,
што ся іщі днешька старають о кросна.
Не дайме зніщїти добов часу
нашу традицію, гордость і красу.

Вызнаня

Многы шкатулкують мене,
кладуть до своєї шаблони.
Шкатулкують подля себе,
обрушують мої граны.

Мої мілы і найблизшы,
тото вшытко душу болить.
Вашы засады, умыслы,
добре слово раны гоїть.

Засяг до терпячой души
пекучій біль в сердцю шырить.
Нїжне слово, не примусы
найліпше сердцю лагодить.

Прошу, лиште жыти мене,
не стрижте свіжы выгонкы.
В лісі в літї вшытко зелене
на знасилнюйте мої думкы.

Стара яліця

Меджі паствиском і луков была граніця,
а на краю паствиска прекрасна яліця.
Ярок їх проділяв, стїкав спід гребеня,
зміцнёвав яліцю, жывив ей коріня.

Старенька яліця росла довгы роки,
коло нєй смеречкы і копа рокыты.
Богаты конарї шыроко розложила,
смеречкы, рокыты перед вітром крыла.

За доджів ся під яліцю крыли пастуси,
стерegli на коровы пасучі ся на луці.
І огня собі наклали, під яліцєв ся грїли,
ведно ся догваряли і меріндю їли.

Старый дїдо споминав яліцю замолода,
як пришла буря, з нєв і велика вода.
Маленький ярочок став дикым потоком,
вода підмывала яліцю міцным током.

Днесь уж нїт яліці, остав згнитый пень,
я як старый дїдо споминам тот день.
Як дїдо пригуду о яліці розповідав,
каждый малый пастух дїда тихо слухав.

Мої пішники

Таке моє життя

На світі тільки любови,
тільки красы,
як воды в ріках.
Яке бы было без них життя?
Яка краса – пташкы літають.
Яка потіха, коли співають.
Коли любов, як сердце наше,
як наша душа.
Таке і наше буде життя.
Віршы без рیمів будуть жыти,
але без віршів не можу я.
Така моя любов,
таке моє життя.

Мої вороблі

В природі каждый має
приятелів своїх.
Мої – на нашім дворі,
коли прилетять вороблі,
бо таке мено мають,
як наші люде у селі.
Стружнічане, вороблі.
Але співають,
співають, як солові.

Сканзен

Здалека видно ёго,
як колись наше село.
Стріха соломяна,
хыжа деревяна.
Яка потіха

перекрочіти поріг,
коло старого пеца
посидіти у ній.
Яка краса,
на стіні ікона свята.
Яка любов –
і на колінах
помолити ся під нёв.

Колись і днесь

Часто роздумую над тым,
як было колись,
і як є днесь.
Чую, як наш ліс гучить,
як ріка співають,
і як колыска скрипить.
Голос дзвонів над селом
чую як колись.
Пригадують мені сімфонію –
Сметанову Вылтаву,
яку люблю послухати і днесь.

Жалі

Не найліпше і мені,
коли жалі до серця
глубоко вросли.
Не поможе ани зіля,
не допоможуть ниякы лікы
вырвати їх і з души.
А хто поможе?
Єдина надій моя
П О Е З І Я

*(Юрко Харитун: Мої пішники, Пряшів: Академія
русиньской културы в СР, 2022)*

Меланія ГЕРМАНОВА

Люде, будьме людми

Путь до Трамтарії

- Пані, а то де вы пугуєте без цестовного листка?
- До Свідника.
- До Свідника, а на влаку?!
- Но та праві зато не мам тот цестный листок.
- Цестовный, а не цестный, пані.
- Ці то не едно цестовный, або цестный – листок
на цесту, а баста!
- Але кедь бы пришов ревізор, покуту дістанете
нелем вы, але і я, же вас крью.
- Вы ня крыте?! Вы ня ту лем стримуєте, а мої три

камараткы без цестовных листків праві выступли
з влаку. А платили покуту?! Ні, но а чом бы я была
вымірка?
- Думате – вынімка?
- Но видите, паночку, їм съте кус покурізовали, а
мене ту добрі же з влаку не вышмарите.
- Тогды вам вкажу листок, як будете мати на руках
рукавічкы. Што, кедь мате сверблячкы.
- Забыв ем сі їх в канцеларни, пані.
- А я забыла свій листок при покладни, пане.
- А я думав, пані, же досправды повісте, же съте мі
листок уж раз дали.

- Заваруй, Боже, паночку, жебы я вас, такого предоброго спредчіка так підразила.

- Думате, пані, спреводчіка? Так сьте ня красні ослновили, ани жена не є ку мі така міла, як вы.

- Кедь ваша жена така быстра, як тоты мої пятёми газдове, так ей такой охабте, а подьте жыти ку мі! Праві ня уж пятый выгнав зо свого обыстя зо словами: „Ідь до Трамтарії, Перуне еден!“

- Аж тівко сьте тых мужів мали, пані?

- Мужів?! Перунів перуньських! А жыла ем з нима, бо ня родічі выгналі з дому, а не мала ем де бывати. Лем еден вінчаний, а тоты штирёмі лем такы, скадыль рука, стадыль нога.

- А тот з вами вінчаний був добрый?

- Ани ні. Быв як недосолений левеш. Про того ня з дому выгналі. Но а далшых штирём ем порядні обрала о пінязі, кедьже їм ани ціну не знали, ани їм не хыбили. Але жыти не было з кым, а іщі до того ня каждый выгнав зо свого обыстя, а крічали так, же аж ся їм сусідове сміяли.

- Ідь до Трамтарії, ты Перуне еден!

- Но а што вы на то, пані злата?

- Што?! Та ніч. О ніч цінне ем веру не пришла, а щі з каждым з них ем собі приобріла по едно дїтинча. Но та, хто ту выграв – я ці они?! Лем не знам, де є тота Трамтарія.

- А де же тоты ваши пятеро діточок, ці у родічів?

- Што сьте, пане кондукторе, на голову впали? Та про тых подводників ня з дому выгналі, а я бы-м там діти охабила? Я мати, а не дака мачоха. Першы двое сі взяла моя сестра, она діти мати не може. Будуть мати дві мамочки – одну мене, скуточну, што-м їх породила, а другу – мою сестру, сестро-мату, што їх виховала. Але они о тім знати не будуть. Будуть то щастливы діточки, што мають дві мамочки. О мі, правдаже, знати они не будуть, але я о тім буду знати аж до своєї смерти. Дізнам ся їх мена, а як уже будуть старшы, буду їх тета-мама. Не є то красота, пане ревізчіку?!

- А де далшы ваши діти, пані?

- Трете ем дала камаратці. Такой по породі ей дівочки, котра ся народила постигнута. За два дні вмерла. Камаратка ся бояла мати далшы діти, бо в родині мали постигнутых уж троє дітей. Та ем ей дала свою дівочку. Фінанчні мі барз помогла. А остатні двое, хлопця і дівча, сі адортовали двое молодых людей, котры нігда свої діти мати не будуть.

- Думате, пані, адоптовали?

- А ці то не едно? Просто, взяли за свої властны. А жебы о тім ніхто не знав, та пішли з нима аж до Америки. Ніхто о тім знати не буде, лем їх властна мамочка і їх адортованы родічі.

- Думате, пані, адоптованы?

- То едно якы, главні, же їм ніхто не буде гварити, же копылята. Тото бы я зо своєв емнов материньсков натуров може ани не пережыла. Но а повім вам едно: Я тоту Трамтарію мусю вынайти. Што, кедь то

дакий богатый край. Я уж дала ознамліня і на інтернаті, же хто знать дашто о Трамтарії, та ний ся мі озве...

- Думате – на интернеті?

- А ці то не едно?!

- Ні, не едно, пані. Интернет, то є така „фірма“, де ся люде дізнають о вшыткім, а можуть ся ай із вшыткыма, з кыма лем хотять, контактовати. А інтернат, то будова, де жыють штуденты. Але повім вам едно, же і мене уж моя жена тыж послала вчера до Трамтарії зо словами: „Ідь до чорта, дябле еден! Аж до той пекелной Трматарії, а там курізуй тым своїм цестовным налпам!“

- Значіть, подля ній і я цестовна налпа? Она іщі о мі буде чути, бездїткыня една! Жыє собі як кралёвна у тройізбовім біті, бере плат свого мужа, мать цестовны выгоды на желізніці, а я, худобніця една, не мам, де голову притулити.

- А яке ваше мено, пані, ани не знам, як Вас емні ослвити. А повім вам, але лем до ушка, штоська ня ку вам притягує, як магнет. Моє мено Василь. Василь Кутач.

- А моє Філомена. Тот еден мі гварив дость емні: Фенько злата. Емні ня волав, гейже?! Но а ты у ня жадный не Василь, але Васько. А повім ті ай тото, же од днесь не мам де голову на ніч притулити. Іщі добрі, же-м своїм пятём діточкам нашла пять-звїздочкове заряджїня у справных родічів. Але я їх понаходжу, кедь попідростають, выштудують, будуть мати хлїб у руках. Я буду стара, а они будут моєв помочов. Мусять ся мі одплатити за своє красне дїтинство.

- А як же бы-сь не мала де голову притулити? А я што, не приятель?

- Приятель, але до твого обыстя, ку твоїй жені – а я...?

- Лем ты ся, Філько, не старай... За одміны і трінглі од цестуючїх, што не мали цестовны листкы, ем собі нашпорив порядны пінязі і купив двойізбовый біт із красным балконом у Пряшові. Там буду наше гнїздочко ласкы. А я барз люблю діти. Свої мати не можу, та твої діти на старость може ся і о мене постарають. Біт мам уж заряджений, лем нам двом жыти, як двом ангеликам. А на старость ся наїсто твое дакотре дїтинча і надо мнов змілує. А ніхто тя уж, Філько моя, до Трамтарії посылати веце не буде.

- Знаш што, Ваську, свої діти я спознам аж і на концю світа. А знаш по чім?

- По чім, Філько? Діти ся роками змінять, не знають, же їх властна мати єсь ты.

- Я їх познам, хоць бы мали і сто років. А знаш по чім? По бородавці на носі, такой істїй, як і я мам. А тыж і по великім червенім знаку на плечох, який мам і я. Дітми ем їх людём дала, а в доспелости мі мої златы діточки вшытко мають вернути. А завтра ідеме до Чікага – до Америки, уж ем зістила, Ваську їх адресы. Мають барз заможных родічів а

там прожыеме свою красну злату сварьбу. Нігда ем за молодости жадну сварьбу не мала, та ходем теперь підеме на рядну свабяну цесту.

- А знаш што, Філько, я на то пришов, же де є тота Трамтарія. Вчера ня жена выгнала з обыстя, вшыткы лахы мі вышмарила за мнов а нелюдським голосом крічала: „Ідь до самой Трамтаріі! Бігаш за фраїркамі, так сі з нима жый! Про мене, ай із вшыткыма нараз! А я сі нашла порядного хлопа! Не же кондуктора, але самого ревізора!

- Васильку, ай я конечні пришла на то, де є тота Трамтарія, што тя жена, а мене тых пять хлописк все посылали: Трамтарія – то Пекло. Зато нас там посылали.

- Але мы, Філько, мы їм пошлеме красный поздрав – аж з Чікага!

(Меланія Германова: Люде, будьме людми, Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2022)

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і култур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і културы ПУ

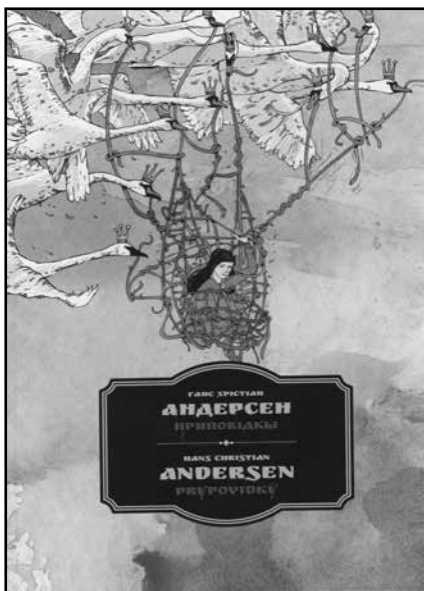
Ганс Хрїстіан Андерсен – Приповідкы

(рецензія)

Мінорїтны языкы (а русиньскый безвынятково) мусять боєвати з проблемом, якый языкы маєрїты звичайно не рїшать. Низша престиж языка, недостаточный розвиток русиньского школства і низше самоусвідомлїня хоснователїв русиньского языка, котры ним много раз комунікують лем в рамках родинной сфери, але не в публїчнїм просторї (бо го все внимають як діалект або „язык села“) – то є часть прїчїн, котрых наслідком є, же русиньска література ці уж в орігіналі, або в перекладї мать омного менше чїтелїв, як бы собі заслужыла. Наперек такїй сїтуації, напр. Театер Александра Духновїча уж доводобо успїшно доказує, же русиньскый язык є достаточо розвинутий, способный і хоснователный ай на інсценованя драматїчных творїв світової літературы (напр. Гамлет, Дон Кїхот, Америка...).

В подобнїм дусї мож згоднотити і почїн оріганїзації Молоды.Русины, котра в роцї 2021 выдала зборник класїчных приповідок Ганса Хрїстіана Андерсена в русиньскїм перекладї. Подобнї як веце русиньских авторїв ці выдавателїв (ОЗ Колысочка – Koliska, tota agentura), і тот выдаватель собі выбрав прагматїчне рїшїня – выдати зборник в русиньскїм языку, но в двох графїчных сїстемах, чїм ся розшырює округ чїтелїв і о тых, про котрых є азбука (не аж так непереконателнов) барьеров. Єдночасно так выбранов формов языка, а тыж выбером класїкы світової літературы про діти і молодеж ся адресує молодшым чїтелєям.

Публїкація мать двадцять выбранных Андерсеновых розповідань в русиньскїм языку (перекла-

дателькы: Анна Кузмякова і Алена Янцурова), котры были переложены із словацького перекладу (нажаль, переклад з авторового орігінального языка до русиньского бы собі жадав деталне знаня тых двох языкїв, а може бы ся ани не дав зреалїзовати). Публїкованы суть ноторїчно знамы приповідкы як **Царєвы новы лахы, Палцулєчка, Мала морьска русалка** і т.д., але і менше знамы тексты. В книжцї є тыж добрі описаны живот, творы і літературна дїдовизна Ганса Хрїстіана Андерсена, в заклїчїню є куртый русиньско-словацькый словничок.

Окрему похвалу собі заслужить графїчне спрацованя публїкації. Представлює драгокам перекладовой русиньской літературы, котрый нелем обсягом, але і формов доказує, же творцєве і перекладателї літературы в русиньскїм языку бы мали одшмарити страх з „низкой“ престижы русиньского языка, а єднозначнї бы мали реалїзовати і амбіціознїшы проєкты, якым є неспорнї уведжена книжка. Публїкація є доповнена о графїчну управу а ілїстрації Яна Курїнця, котры суть ємны і надгерны, вгоднї доповнюють приповідкы а без преганяня творять досправды квалїтнїй книжнїй умелецькый твір. На Андерсеновых приповідках в русиньскїм языку видно педантну, чутливу роботу вшыткых особ, выслідком той роботы є книжка, котра є мїцным аргументом в обгаєбі престижы русиньского языка. Книжка, на котру бы было горде і велике выдавництво літературы в языку маєрїты.

Нове діліня на хосен діліня

О тім, же Словакія з пять і пів міліонами жытелів не потребує вісем країв, не похыбує ніхто. То, же окресів є як тунёго товару в кітайскім склепі, о тім таксамо не є діскусія. Но вопросом є, чом знова раз ідеме пробовати, намісто того, жебы сьме ся вернули ку історієв провіреному?

Ціле сучасне діліня Словакії на краї і окресы є дідовизнов влады Владміра Мечіара, котру уж лем докончів кабінет Мікулаша Дзурінды.

Чом ся тогды, жеды хотіли зрушити три краї, і принести уряды ближе ку людём, не приступило ку діліню подля історічных жуп? Навеце, тоты історічны жупы ся в нееднім припадї поділили меджі два краї.

По перше, словацькый націоналізм, посиленый успіхом выбоєваня властной републікы, не міг ани чути о дачім такім, што бы могло быти звязане із сполочнов угорьсков історієв (жупами – позн. ред.). По друге, тот самый націоналізм не хотів ани чути о тім, жебы в даякім регіоні, котрый бы выникнув, наприклад, на основі історічных жуп, могли мати векшыну Мадяры.

І так ся поділило таким способом, жебы не глядати якусь функчну логіку теріторії, але

жебы потвердити, „хто ту дома“.

Окресы, то далша окрема капітола. То не є ани жаднов таємніцёв, же такый Полтар, місто з 5000 жытелями стало окресным містом лем зато, бо одтыль походив тогдышній председа словацького парламенту, пізніше президент Іван Ґашпаровіч. Каждый добрый політік предсі „хоче помочі свому краю“, а так поміг і Ґашпаровіч.

Мы днесь знаме, а многы то знали уж тогды, перед 27-ма роками, же 79 окресів і 8 країв є на так малу країну дакус великый луксус. Число деякых урядників на Словакії є штось, што може якбач сміло просити о запис до книги рекордів, а якость служеб про людей притім ани здалека не досягує то, што бы сьме од такой супер децентралізації чекали.

Значіть, є час нелем бісідовати, але реално по веце як двох декадах зачати робити крокы,

котры якось функчно зреорганізують країну. Нажаль, пропозиції, котры хтось пустив з Міністерства внутрішніх діл Словацькой републіки, вызерають знова так, же уж теперь бы їх треба было переробити.

Але, ний собі адміністративно ділять країну як лем бы не хотіли. Пережыли сьме старе діління, пережыєме і нове. **Омного векшым проблемом є то, ці хтось думать і на народностны права, котры меншыны zdobyли.**

Міністерство подля інформацій з медій мало чекати на результаты списованя жытелів із 2021-го року, жебы нове адміністративне діління одзеркалёвало і реальность подля даных. Лемже даны не суть лем о тім, де хто ходить за роботом, до школы, ці де ся концентрує найвше людей, жебы там зробити уряды.

При теперішнім діліню Словакії суть гарантованы і народностны права, наприклад, і на уровни окресів. **Покля прийде ку злучованю окресів подля пропозиції, яка ся дістала до медій, пак два русиньскы окресы, котры сьме zdobyли твердов возроднов роботом почас веце як 30 років, може будуть минулостёв.** Бо у векшых новых окресах бы сьме легко

стратили потребну квоту населіня, жебы окрес зівстав русиньскым.

Суть дві алтернативы, покля бы мало прийти на реалізацію пропонованого діління. По перше, **гарантовати, же в субрегіоні, котрый був ся припоїв до нового векшого окресу (регіону), і був передтым народностным окресом, бы зівстали народностны права захованы.**

По друге, што бы было барз галантне од Словаків, але якбач на то не є воля, **доволити меншыновы языковы права на уровни окресів уж лем кебы єдно село в окресі было народностне.** Але будьме реалістами...

А не одпушу собі іщі єден момент. Створіня єдного Выходословацького края лем шумні ілуструє, як важный є выход в Братіславі.

Жупы, котры ту были стовкы років, были функчны, в Мадырьску їх мають доднесь. Днесь бы може треба было лем іншак упорядковати уряды, і був бы покій. Але мы мусиме выдумувати все дашто нове. В порядку, лем треба думати на то, жебы нове діління не было лем на хосен діління, і жебы то не збило шкоды в народностных вопросах.

П. М. Жрідло фоторафії: Wikipedia.

Севериян КОСОВСКИЙ, ЛЕМ.фм

Книгы, што были приречены на загыбель

В четвер, 13. квітня/апріля др габ. Олена Дуць-Файфер, проф. Ягайлоньского Університету, подала ся до Фльоринкы на запрошыня директора основной школы, Малгожаты Стритиньской, жебы представити ученикам основны інформації о Лемковині і ей жытелях. Ініціаторком той стрічы была Анна Борух зо стоваришыня Сага Грибів.

Стріча стала ся тіж нагодом і для інчой важной для нашой спільноты події – на руки прелегенткы были переданы цінны метрикальны книгы з західніх парохій давной Лемковины – найстаршы з них походять з XVIII ст.

Лемківска Фльоринка

Єдном з ціли заплянуваной доповіді проф. Дуць-Файфер было пошыріня інформацій на тему лемківской національной меншыны, котра до 1947 р. в більшости заселяла не лем саму Фльоринку, але і цілу Сандецку Русь. Стріча была нагодом до запрезентуваня загалом национальных меншын і їх проблематики в сучасній Польщы.

В стрічы окрем школярів, учительок історії і директор взяли тіж участ Анна Борух (Сага Грибів) і вікарій місцевої римокатолицкой парохії, о. Мариюш Вжесінський.

«Подала ем ся з соспільном місиейом до школы во Фльоринці – єден з моїх кроків до придбання прихыльности Фльоринчан, жебы даяк нашло ся почитне місце в селі для поставліня пропаятной таблиці для подій з 5. грудня/децембра 1918 р.», пише Дуць-Файфер. Исто, єдном з тем доповіді были події фльориньского віче, лемківских стремлінь і пізнійшой історії, в тым смутной карты в історії Фльоринкы і поблизких сел – акції «Вісла».

Олена Дуць-Файфер як представничка Сто-

• Др. габ. Олена Дуць-Файфер, професорка Ягелоньскої університету в Польську (на фото в центрі) пришла на позвання директоркы Основной школы у Флоринці, жебы представити школярям основны інформації о Лемковині і ей жытелях.

варишыня Лемків од парох років веде стараня о упамятніня місця славного віче, яке подля історичных джерел проходило в долині при місцевій муруваній церкви Архангела Михаїла. Речена присутність во фльориньскій школі мала за ціль приближыти історичны дії і їх значыня для теперішньої памяти лемківських поколінь.

Здає ся, же підповіджена през Анну Борух метода едукацийного діяня принесе добры ефекты. По молодежы, учениках VII і VIII кляс, видно было глибоке заінтересуваня темом, прото сподівати ся мож, же їх молоды умы і емоції будут барже отворены на лемківску історію і теперішні стремліня. Натоміст директор Стритиньска, в ефекті скорійших бесід з барз прихыльным лемківскій справі священником, запропонувала поставліня пропамятной таблиці посвяченої фльориньскому віче на пляци попри школі, барз близко церкви і долинькы, де проходило віче 5. грудня/децембра 1918 р.

Історія вічним пером писана

Як інформує нашу редакцію проф. Олена Дуць-Файфер, тотя так хосенна стріча закінчыла ся несподіваном і величавом подійом –

фльориньскій священник о. Мариюш Вжесінський, любитель історії, хранитель памяти о діях Фльоринькы, передал на ей руки приватні придбану колекцію 13 парохіяльных книг, серед котрых найстаршы походять з XVIII ст.

Неодолга по выселіню Русинів в рамках акції «Вісла», проведеній в 1947р., документи мали быти згідно з диспозиціом Гривівского Староства спалены, хоц уж товды были цінныма, більше як двохсотлітніма памятниками. На жаль, товдышня політика «будуваня історії наново» зводила ся в великій мірі до стосуваня таких метод. Книгы были щестливо сохранены єдным з осадників, які скрыл їх перед знищыньюм в своїм боіску. В пізнійших роках зачал їх продавати в єдным з тарнівських антикваріятів. Конец-кінцьом заінтересував ся нима і придбал їх єден з пасійонатів історії, а пак передал тоту приватну колекцію назад до Фльоринькы. Тепер, кед метрики вымагают пильного забезпечыня, а пак наукового досліджыня як памятка лемківской культуры, были они переданы як приватна колекція на руки проф. Дуць-Файфер.

Сохранены парохіяльны записы походять з

давних наших парохій в Перунці, Камяній, Бересті і Полянах. Сут то оригінальні метрики, што были записуваны протягом років поєднана парохами. Свідчат не лем о демографічних змінах (як народжыня, смерти, вінчаня), але тіж сут джерелом історичных подій в даных селах. Досліджыня подібных книг з інчых сел Лемковины неєднократно вказуют, што записы переходуют жменю цінных інформацій, маючых значыня для культурного і історичного досліджяня Лемковины.

Тепер книги будут певністю підданы професійному забезпечыню і реновації, а в дальшым періоді станут ся предметом науковых досліджынь для вшыткых, што зосереджуют свої знаня і заінтересуваня на Лемковині.

Памятки, што мало іх не быти

Події, як тота во Фльоринці, сут доказом, што спільна памят о минулым єст можлива. Локальним пропагатором історії єст вымінены теперішній римокатолицкій священник, монах з чыну Серцан, о. Вжесінській, якій в часі таких стріч як остатня в основній школі сам оповідат школярям о лемківській бытности на західній Лемковині.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Серед самых днешніх жытелів Фльоринкы находят ся такы, што так само заховали історичны артефакты, якы лишыли по собі лемківскы жытелі. Едукуваня молодых генерацій, вчыня о взаімных меджекультуровых односинах, складных історичных подіях, єст добром нагодом до вказаня спільной памяти і будуваня мостів помедже тыма, што колиси гев жыли (а найчастійше уж іх дітми, внуками), і тыма, што днес на місци плекают памят о давній історії наших земель.

Част подібных метрикальных книг находят ся в ріжных архівах. Вельо з них мож перезерати в дігітальній версії на сайті Державного Архіву в Перемышли. На жаль, повоєнна реальніст і выселіня Лемків довели до того, што гідні того рода документів і памяток безповоротно пропала, або была знищена (чого доказом был замір што до описаных вратуваных книг). Тым більше треба ся тішыти, же приватны особы, проти офіційным приказам, сохранияли, громадили свої колекції, якы тепер годны быти передати тым, чые то є дідицтво – лемківскым організаціям і іх членам, лемківскому соспільству.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Велика реконструкція музея Енді Варгола зачала

Пряшівскый самосправный край (ПСК) в пятніцю, 14. апріля 2023, переданём ставбы зготовителёви офіціално спустив проєкт комплексной реконструкції Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях. Інформовала о тім Даша Єленёва, говоркыня ПСК.

До великой інвестічній акції за скоро 12,3 міліона євр дає край фінанції з властного розрахунку і дотацію од державы. Велика модернізація має принести оригіналну ставбу, многы мултімедіалны і інтерактивны елементы, а тыж векшу атрактивність музея, але і регіону.

Інвестіція народного характеру

Замір на велику реконструкцію меджілабірського музея выникнув іщі в році 2019 і здобыв підпору державы, котра на проєкт на початку выділила 7,1 міліона євр.

В часі, коли ся творила проєктова документація потребна на реалізацію, ціны наросли і

вытраты на реконструкцію радікално пішли горі. Наконєць вытраты наросли на 12,3 міліон євр, причім з Міністерства фінанцій Словацькой републікы піде лем 5,1 міліона а ПСК зафінанцує перебудованя сумов 7,2 міліона євр.

„Цільый проєкт мав властно комплікованый вывой, но основным є, же сьме з крайскыма посланцями нашли згоду – тот музей собі залужить значну інвестіцію, нелем частковы оправы і звычайны реконструкції,“ повів Мілан Маєрьскый, председа ПСК, котрый є зряджователём музея Енді Варгола.

„Зачінаме з реалізацієв унікальной ставбы, котра має надрегіональний, скоро аж на-

• Зачаток комплексной реконструкції визначного Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях припав на 14. апріль 2023, кедь ей фундаменталный камінь поклепали компетентны особы, меджі нима директор музея Мартін Цубяк (другый справа) і председа Пряшівского самосправного краю Мілан Маєрський (третій справа).

родный характер. Бісїдуєме о єднім з двох світових музеїв, котрый має величезный потенціал про презентацію міста, края і Словакії. Інвестиція є визначна і з погляду розвитку регіону, підпоры туристичного руху ці бізнесового оточіння, продовжовав Маєрський.

Нова фасада і голографія

Нова тварь музея бы мала корешпондовати з унікатным значінєм і одказом краля поп-арту. Реконструовати ся буде фасада, просторы, выбудує ся приставба і надставба.

Перебудова має принести інтерактивность, апликацію світловых, проекчных, звуковых і голографічных технологічных елементів, включно презентації уменя в екстерьері на терасі, яка буде на стрісі, фасаді будовы, як і на новій плосі, котра выникне перед будовов. Ціла реконструкція бы мала тырвати 18 місяців.

Музей модерного уменя Енді Варгола дотеперь мав просторы в будові, котра была збудована як културный дїм і довгодобо не повнила

функцію модерного музея в контексті творів Енді Варгола. Будова з 1980-ых років была перестаріла і технічный став вже не був добрый про заміры зряджователя і музейників.

„Модернізація обекту принесе фундаменталне розшырїня галерії і депозіту, выникнутя новых ательєрів, ексклюзівный простор про освітні програмы, аж по інтереснішы експозиції. Скелет будовы буде дотвореный респонзівнов фасадов, з котров є звязана ціла есенція візуалу і унікатного скапчаня екстерьеру з інтерьером. Выразно змодернізованы експозічны просторы, бістро, оддыхова зона з посиджінєм, стріха з амфітеатром про 100 людей, і много інтерактивных а мултімедіалных елементів, вірю, принесуть навіщівникам музея дакілько-насобно богатыый зажыток, як дотеперь,“ доповнив директор музея Мартін Цубяк.

Музей ся переніс до другой будовы

Музей модерного уменя Енді Варгола є дотеперь перенесеный до деташованого працовиска

будовы бывшой гімназії в Меджілабірцях, причім творы суть забезпечены в депозітах. **Хоць музей буде почас реконструкції запертый, активіты ся будуть робити дале.**

Музей приготовлює веце заграничных выстав у Словенії, Хорватії, а ку концу рока в просторах

Европской центральной банкы у Франкфурті. В рамках Словакії суть напланованы выставки концепту Warhol Tour, а то в містах Стропків, Снина і Гуменне. Реалізовати ся будуть експерименталны выставны, едукачны і інтересны онлайн проєкты.

Мгр. Домініка НОВОТНА, интерна докторандка, Пряшівска універзіта в Пряшові, Інштїтут русиньского языка і културы

На Словакії суть вшыткы можности і форми высокошкольского навчаня русиньского языка

„Фундаментом про будучность каждого народа є выховати генерацію активных і мотивованых молодых людей, котры продовжать роботу своїх попередників і двигнуть ей на высшу уровень...” (Анна Плішкова)

Доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., універзітна професорка, походить із сниньского регіону. Свої студентьскы роки прожыла в Пряшові, де выштудовала учительство україньского языка і літературы і словацького языка і літературы. Перед роком 1989 і по нїм робила в народностных масмедіях. Попритім ся ангажовала в процесі кодифікації русиньского языка і єго наслідного розвою. Од року 1998, т. є. перед 25 роками, ведно з доц. ПгДр. Василєм Ябуром, к. н., ся стали першыма высокошкольскыма учителями русиньского языка в новодобій історії Русинів на Словакії, а то в рамках Інштїтуту народностных студій і чужіх языків, інтегралнов частєв якого было Одділїня русиньского языка і културы. В році 2008, т. є. перед 15 роками, ся стала директорков самостатного Інштїтуту русиньского языка і културы на Пряшівській універзіті, а од року 2018, т. є. перед 5 роками, ся стала директорков Центра языків і култур народностных меншын Пряшівской універзіты, котрого Інштїтут русиньского языка і културы є інтегралнов частєв ведно з Інштїтутом мадярьского языка і културы і Інштїтутом ромських студій. Меджітым Анна Плішкова собі систематічно підвышовала кваліфікацію: в році 2006 обгаїла на Універзіті Коменьского в Братіславі дізертачну роботу і здобыла научный титул „ПгД.” (*філозофії доктор*) а в році 2010 на тій істій універзіті ся успішно габілітовала і здобыла научно-педагогічний титул доцент (Доц.). Наслідно в році 2010 ся стала одборнов гарантков

реалізації бакаларьского і магістерьского студійного програму Учительство русиньского языка і літературы, котры до того часу гарантовали на Пряшівській універзіті професоры і доценты-словакісты. В році 2022 в процесі акредітації студійных програмів подля новых критерій корешпондуючих з критеріями высокошкольского систему Европской унії, на Пряшівській універзіті здобыла функчне місто універзітної професорки на основі діяня нового высокошкольского закона в Словацькій републіці. Анна Плішкова нам в інтервю розповіла о своїй роботі, о діяльності Інштїтуту русиньского языка і кул-

туры (ІРЯК) на Пряшівській університеті (ПУ) і о тім, што можуть студенти високошкольського студія русиністики на Пряшівській університеті студувати і в яких сферах ся можуть реалізувати по скончіню студій, але таксамо о процесі народной ідентифікації Русинів на Словакії по році 1989, враховано процесу кодифікації русинського языка.

• **Пані директорко, прошу, наперед повіджете нашым читателям одкы конкретно походите і де аж сягать Ваше коріня?**

– Я походжу із села Пыхні, окр. Снина. На основі розповіді моїх предків ся мі запам'ятало, же наш прапредок з нянькового боку до Пыхонь пришов давидкы з лемківской области, од околиці Львова. Детайлно ем ся родостромом нашої родини не занимала, лем по діда і бабу з нянькового і з материного боку. Моя мати походить із Руського Потока а її маму в селі звали „ляхуля“, што значить, же і з материного боку моє коріня сягать тыж до лемківской области сучасной Польщі.

• **Выштудували сьте Учительство українського языка і літературы і словацького языка і літературы на Пряшівській Філозофічній факулті Університы Павла Йозефа Шафаріка в Кошицях. Як ся в часі Вашых студій (1982 – 1987) назерало на русинську народностну меншыну?**

– Такой народностной меншыны як Русины тогды офіціално не было, также даякы дискусії на тему народной ідентиты містного несловацького виходославянського жытельства ся почас мого студія ани не вели. То значить, же была ту офіціална ідеологічна лінія і політика штату, який узнавав лем українську народну ідентити. А наши учітелі, котры были переважно членами або высшима функціонерами Комуністичной партії Чехословакії (КПЧ), із логічных причін не могли собі доволити выбочіти з офіціалной лінії. Также і школа нас, студентів з русинських сел, дефіновала як Українців, і хоць Українцями сьме ся не чули, бо ід такой народній ідентиті нас од мала ніхто не вів, ани ніхто нам українську народну ідентити систематічно не вскіплёвав. Властно, тема народной ідентиты у Русинів у них самых дома нігда не была темов дня, на селах люде жыли і пасовали ся з інакшыма проблемами каждоденного сільского жывота.

• **По закончіню студій наперед сьте скоро 4 рокы робили в Культурнім союзі українських трудящих (КСУТ) як редакторка тыжденника Нове життя, пак сьте ся стали редакторков і заступкынёв шефредактора часопису Русин і тыжденника Народны новинкы. Думаем, же потвердите, же тот зміна была звязана з Ніжнов революціёв і сформованём Русинської оброды на Словакії. Як споминаете на тот період?**

– Є то так, як говорите. На тот період споминам як на початочный пункт, од котрого темов своєї народной ідентиты ем ся зачала серьёзно занимати, тему ем зачала веце студувати вдяка тому, же поступно мож было і в нас дістати ся к літературі, яка процес „трансформації“ Русинів на Українців детайлно пописовала. Але была то в першім ряді моя 10-рочна новинарська робота і контакт з Русинами по селах на северовыході Словакії, яка мі помогла дость скоро зорьєнтовати ся у вопросі народной ідентиты містного несловацького виходославянського жытельства і стотожнити ся зо своєв русинських ідентитов.

• **Як ся на русинське народне возроджіння позерала шырока громада, але і самы Русины?**

– Днесь уж знаме, же період конца 90-ых років 20. ст. не був першым в історії, коли русинський языковий вопрос зарезоновав у містного насеління і ёго еліт – із заміром раз і навсе го вирішыти. Народна ідентита Русинів была темов, яка меджі містным виходославянським жытельством на теріторії історічной Подкарпатьской Руси, респ. на етнографічній теріторії Карпатьской Руси заселеной карпатьскыма Русинами, резоновала довго і на поверьх выходила все у револучных ці переломных історічных періодах. Наши предкове найдовше в своїй історії себе ідентифіковали як „руськы люде“, выходячі із своєї конфесійной приналежности к выходній церькви, респ. у їх розуміню к „руській вірі“, із якої одводили і свою народну ідентити. Як знаме, теріторія звана „Русь“, яка ся одвивала од назвы середнєвічної Київской Руси, по її розпаді в середині 12. ст. на дакілько князівств, вела поступно і ку крісталізації народных груп ідентифікуючих ся під нееднакыма назвами. Коло себе жыли *Великоросы*, *Малоросы* і *Карпаторосы*, яких народноідентифікачний процес не був єднотным і залежав нелем од внуторных, але главно од вонкашніх

політичних впливів. І так на території етнографічної Карпатської Русі коло себе жило ідентичне насеління, яке ся але під політичним і ідеологічним впливом ідентифіковало з неєднаков народнов ідентітов. На даній території проходили трансформачны і диференціачны процеси у сфері культури, языка, віросповідання, народной ідентичности і под. Недорішены проблемы языка і народной ідентичности жительствова *пряшівской области*, як ся в научній літературі зве територія заселена Русинами на Словакії, того насеління собі перенесло аж до 20. ст. Аж по році 1989 демократічны політичны системи в країнах середній і выходной Европы довели містному выходославянському жительству ідентифіковати ся з тым народом, як го назвав духовный отец і народный будитель Александер Духновіч – Русинами. Ідентифікація з русиньсков народнов ідентітов по Ніжній революції не была про містне насеління єдинов і єднозначнов можностев, бо наслідком довгодобой політики на територіях, де жили Русины, Русины ся ідентифіковали з дакількома народностями: (*велико*)руськов – російсков, *малоруськов* – україньсков і *карпаторуськов* – русиньсков. Кажда з тых языковых і народных груп мала своїх репрезентантів, своїх літературных отців, пізніше свої школы, літературный язык, утримовала свої традиції і на основі того ся диференцовала єдна од другой. Также кедь пришов рік 1989 і був настолений процес рїшання языкового і народностного вопросу містного насеління, вказало ся, же в пряшівській області доживала найстарша генерація стожнена з (*велико*)руськов народнов і языковов орьєнтаціев, котру в ній заскїпив і укріпив язык школ, які выходили, была ту в тім часі домінуюча од повойнового періоду україньска народна і языкова лінія зо своїма школами, писателями, культурными інституціями, але главно із щедров підпоров штату, і третя – знову пробуджуюча ся до живота русиньска народность, яка ся довгодобо неуспішно дожадовала своїх людських і народностных прав. Аж вдяка демократічній політиці пореволучной Чехо-Словакії і наслідно самостатной Словацькой републіки поступно ся сформовала русиньска народна і языкова лінія, яка з підпоров штату ся стала легітимнов і офіціалнов лініев части містного жительствова. Зо штатнов підпоров здобыла право і можности на свій розвой, кодифікацію материньского языка і єго імплементацію до розлічных сфер живота (літературна, масмедіална, школьска, конфесіонална, театрална, урядна), підпору розвоая народностной культуры, народностного школства і под. Днесь на Словакії паралелно коло себе ествують лем дві народны і языковы лінії – доживаюча україньска і міцніюча русиньска, а то і вдяка ангажованости молодой генерації і реалізації єй проектів заміряных на зміцніня народной свідомости Русинів на Словакії.

тацію до розлічных сфер живота (літературна, масмедіална, школьска, конфесіонална, театрална, урядна), підпору розвоая народностной культуры, народностного школства і под. Днесь на Словакії паралелно коло себе ествують лем дві народны і языковы лінії – доживаюча україньска і міцніюча русиньска, а то і вдяка ангажованости молодой генерації і реалізації єй проектів заміряных на зміцніня народной свідомости Русинів на Словакії.

• Были сьте в епіцентрі кодифікації русиньского языка на Словакії, яка была формално выголошена в році 1995. Исто то був нелегкий процес. Могли бы сьте го холем счастья представить нашым читателям?

– Хоць ся то явить як парадокс, кодифікація русиньского языка ся зачала в році 1990 в україньскім тыжденнику „Нове життя“, де приближно до мая 1991 робила переважна часть редакторів, які ся стали активными в процесі кодифікації русиньского языка і стали ся редакторами новой русиньской пресы: *Народных новинок* і часопису *Русин*. В році 1990 на жадость читателів україньского тыжденника *Нове життя* – подобно як в 70-х роках 20. ст. – была в тыжденнику створена двойсторінка на діалекті під назвов *Голос Русинів*. Была то реална платформа, де на основі публікованых статей на діалектній базі могло проходити нормованя орфографії будучого літературного языка. І хоць мушу повісти, же *Голос Русинів* не був першов платформов, на якій проходило формованя першой правописной нормы русиньского языка. Тота ся формовала наперед у церьковній сфері, в перекладах церьковных текстів з церьковнославяньского языка до русиньского діалекту з околиці Меджілаборець. В Меджілабірцях ся навколо грекокатолицького отця духовного Франтішка Крайняка сформовав *Круг русиньских грекокатолицьких священників*, який активно выступав проти основной лінії єрархії Грекокатолицькой церькви на Словакії, яка преферовала переклады церьковнославяньских текстів до языка словацького. А русиньскы священници з підпоров грекокатолицьких віруючих-лаїків вирішыли протистояти тій тенденції – перекладами текстів до родного лабірського діалекту і практиковати їх у пасторації. Была то основа, на якій мож было зачати будовати і выліпшовати першы правописны нормы будучого літературного языка.

Двойсторінка в діалекті *Голос Русинів* була тов платформов, на якій ся практично формувала правописна норма на хоснованя в цивільній сфері, выберала ся діалектна основа про кодифікацію нового літературного языка і рїшали ся проблемы правопису. Круг людей, якы были заінтересованы в тім ділі, ся поступно розшырївав подля того, в яких сферах ся предпекладало літературный язык хосновати. Успіхом было нелем сформованя шыршой языковой комісії, але главно vznik і двойрочне фунгованя (1993 – 1994) з підпоров штату першой научной інштітуції, яка тот процес застрїшовала і координувала – Інштітуту русиньского языка і културы при Русиньскій оброді в Пряшові. Того року собі припоминаєме 30-рочный юбілей ёго vznikу. Хоць інштітут фунговав лем два роки, бо по зміні влады уж штатну дотацію на рік 1995 не дістав, під веджінєм першого директора доц. ПгДр. Юрія Панька, к. н., і другого а зарівно послїднёго директора доц. ПгДр. Василя Ябура, к. н., приправив основну документацію, яка послужыла про святочне выголошіня кодифікації русиньского літературного языка на Словакії – 27. януара 1995 в Братїславі. По тім актї, котрый од самого зачатку був розпорно приїманый меджі людми главно нерусиньской орьєнтації, наслідувала омного важніша етапа – уводжованя русиньского языка до практичных сфер фунгованя, меджі котрыма найважнішов была сфера школьска.

• Першы інштітут заміряный на народностны меншыны – русиньску і ромску – Інштітут народностных штудій і чуджїх языків – vznikнув на Пряшівскій універзіті в році 1998. О 10 років пізніше – в році 2008 веджїня Пряшівской універзіты ініціовало vznik самостатного Інштітуту русиньского языка і културы. Стали сьте ся ёго першов директорков, котров сьте доднесь. Інштітут почас свого ествованя перешов дакількома організачныма змінами. В сучасности ІРЯК ПУ належить під Центер языків і култур народностных меншын ПУ. Ё то унікатна інштітуція в цілосвітовім контексті, котра 1. септембра 2023 ославить 25 років свого діяльства у сфері карпаторусиністікы, а самостатный Інштітут русиньского языка і културы ПУ ославить 15 років свого діяльства. Як оцінюєте дотеперїшні выслідкы ёго роботы і котрым ас-

пектам роботы треба буде давати бівшыї акцент в будучности?

– Інштітут русиньского языка і културы ПУ як єдина научно-педагогічна інштітуція на Словакії заміряна на карпаторусиністіку є сучасно поважована за найвышшу научну інштітуцію про нормотворїня русиньского літературного языка. З того погляду в ёго компетенції і є баданя у даній сфері і розвиток нормотворїня, чому в згодї зо Штатутом ІРЯК ПУ помагать работа Языковой комісії як порадного органу ІРЯК ПУ.

Створїня самостатного Інштітуту русиньского языка і културы ПУ (2008) і акредітація новых штудійных програмів з русиньского языка і літературы про бакаларьскый, магістерьскый а пізніше і докторандьскый ступінь високошкольского навчаня выжадали собі персонално добудувати інштітут. Про ІРЯК ПУ тот крок значів дінамичный розвой ёго научно-педагогічної і одборной роботы, доказом чого сьуть дотеперь выданы публікації, главно монографії о языке і високошкольскы учебники про окремы дісціпліны русиньского языка і літературы (<https://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urjk/vedecko-vyskumnacinnost/>), дале ініціативы в предкладаню научных проектів а зарівно успіхы в здобываню грантів з домашніх научных і културно-едукачных агентур (VEGA, KEGA), із структуралных фондів Европской унії і з грантових систем Уряду влады СР, ці пізніше, з Фонду на підпору културы народностных меншын.

Єднов з визначных пріоріт од зачатку розвоя карпаторусиністікы на ПУ є будованя спеціалізованой Бібліотеки карпаторусиністікы, єдиной такой сорты в карпатськїм регіоні, котра бы сохранияла унікатну літературу нелем про домашніх, але і про заграничных штудентів, учітелїв і бадателїв. В році 1999 Меджінародна рада про науку і выміну (IREX) у Вашингтоні Пряшівску універзіту собі выбрала за едукачный центр про академічных робітників-русиністів і наслідно каждорочныма гостями нашого інштітуту были і сьуть заграничны учены і штуденты з розлічных европських і америцьких універзіт. Пропагації нашого інштітуту і карпаторусиністікы безспорно помагать тыж організованя Меджінародной літнїей школы русиньского языка і културы *Studium Carpatho-Ruthenorum* (www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urjk/lr/), какой

того року рихтуємо уж 11. рочник (11.6. – 1.7.2023). Вызначны про популарізацію нашого діятельства суть тыж іншы презентачны і пропагачны акції організованы ці універзітов, або і самым інштитутом. Тоту тенденцію розвитку треба утримати і до будучности, але главно здобывати молоду генерацію Русинів на штудії свого материньского языка, а то од передпрімарной через прімарну, секундарну і высшу середню освіту, жебы на наш інштитут приходили штудувати штуденты із солідныма знаннями з русиньского языка, літературы, културы і історії Русинів.

• Думам, же штудентів середніх школ, котры зважують штудувати на ІРЯК ПУ, бы інтересовали можности роботы по скончіню штудій. В котрых сферах бы могли найти роботу?

– Акредітованы штудійны програмы нашого інштитуту – бакаларьскый і магістерьскый – суть учітельскы, также нашы абсолвенты суть у першім ряді приправлєваны на учітельску професію в штудійнім програмі Учітельство русиньского языка і літературы і далшого предмету, який штудують в комбінації із учітельскыма програмами акредітованыма на конкретных факултах ПУ (www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urjk/vzdelavacia-cinnost/).

Усвідомлюємо собі, же сьме єдинов таков інштитуцієв на Словакії, яка приготовлять абсолвентів русиністікы, зато сьме до наших штудійных програмів закомпоновали дісціпліны, які штудентам дадуть основы, напр. з редакторьской роботы, перекладательской роботы, герецтва, матеріальной і духовной културы Русинів і под. Абсолвенты магістерьского програму можуть свої компетенції в русиньскім языку розвивати і в далшых формах штудія – докторандьскій (в штудійнім програмі Славістіка – русиньскый язык і література), розшырюючій формі штудія і в рігоровній формі навчання. Суть то вызначны новы можности, котры Русины на Словакії нігда передтым не мали, зато ся выжадує сістематічна пропагачна робота меджі молодыма Русинами, але тыж учітелями близких славянських языків, жебы тоты можности зареєстровали і схосновали на розшырїня своїх знань о Русинах, їх языку, културі, історії і под., а своєв професіоналнов роботов і компетенціями жебы припомогли розвивати народну ідентіту Русинів.

• Што бы сьте отказали нашым читателям або Русинам вцілім?

– Русины на Словакії в сучасности мають к діспозіції можности навчання в акредітованых високошкольських програмах на базі русиньского языка і літературы, як і далшы формы навчання заміряны на формованя будучіх одборників-русиністів. То значіть, же наш інштитут дотеперь приправив а в сучасности понукать вшыткы можности і формы високошкольського навчання, лем треба, жебы Русины мали інтерес штудувати свій материньскый язык, літературу, історію, матеріальну і духовну културу свого народа. А к тому треба, жебы на Словакії была дослїдно выбудована вертікала русиньского народностного школства, то значіть од матерьских школок, через основны і середні школы з навчанєм русиньского языка або з навчалным языком русиньским, аж по високошкольску освіту. Є то барз довгий і тяжкий процес, котрый собі выжадує первістну мотивацію уж в родині, пак на низшых і высшых ступнях основной і середнєшкольської освіти. Лем тогды можеме чекати, же ід нам на інштитут будуть приходити мотивованы штуденты а одходити мотивованы абсолвенты, котры будуть мати інтерес роби́ти в русиньскім народностнім школстві, културі і научно-педагогічній сфері замірянній на карпаторусиністіку. Нащастя, таких штудентів і абсолвентів уж днесь на Словакії маєме. Учіли ся русиньскый язык на основній школї, у нас выштудували програмы бакаларьскый, магістерьскый і докторандьскый, а в сучасности суть уж нашыма колегами на ІРЯК ПУ. Они суть нашов будучностєв а кедь прийде час, вірю, же будуть продовжовати нести штафету карпаторусиністікы дале. Але основну мотивацію мусять діти дістати уж в родині. Тот процес до якоїсь міры проходить, тадь з каждым списованєм людей по році 1989 на Словакії Русинів прибивать. Лемже тот факт ся реално не одзеркалює в школьській сфері. Зато задачов і фундаментом про будучность каждого народа є выховати генерацію активных і мотивованых молодых людей, які продовжать роботу своїх попередників і двигнуть єй на высшу уровень, і які внесуть до народностного жывота Русинів нове світло і нову перспективу.

Перед 80-ма роками ся народив Володимір Фединишинець

Минуло 80 років од дня, коли в селі Репинне на Підкарпатю народив ся визначный русинський діятель, писатель, педагог, журналіста, публіциста і теоретик літературы Володимір Фединишинець.

За свою роботу був як перший нагороджений Премією Александра Духновича за русинську літературу. Кедь у 2019-ім році хотіли по нім назвати уліцю в Ужгороді, містны заступници державных органів му той чести наконець не дали.

Володимір Фединишинець

Русинський писатель і діятель Володимір Фединишинець ся народив **9-го мая 1943-го року**. По закончіню педагогічного учіліща в Мукачові і Філологічної факулты Ужгородьской державной універзیتی наперед учітелёвав на выході України, пак робив у Закарпатьскім краєзнавательскім музею і був корешпондентом містных періодік, што выходили в Ужгороді.

В тім часі іщі публікував по українськы, і мож

го характеризовати як автора розлічных жанрів. Быв автором нарисів з краєзнавательства, музеєзнавательства, етнографії, фолклору, літературной критікы, але таксамо зробив дакілько перекладів.

В русинськім русі

Фединишинця мож брати як чоловіка, котрый на концю советьского періоду зачінав русинський рух на Підкарпатю.

Належав меджі основателів організації *Общество подкарпатських русинов*, котре ся стало пізніше основательсков організації Світового конгресу Русинів. Організація зачала выдавати і новинкы *Подкарпатська Русь*, котрых був редактором-основателём.

Хотів, жебы русинський язык був кодифіко-

ваный, о чім написав і дакілько есей, дакотры з них были публікованы у триязычній русиньско-словацько-англіцькій публікації *Мирна наша русинська путь* із 1992-го року, але і в далшых публікаціях. Окрем того, выдавав літературно-сполоченьскый часопис *Айно*, був заступником главы Русиньского науково-просвітнёго общества. По 1989-ім році зачав писати по русиньскы. Як чітаме в завершалнім слові ку зборнику *Мы – слызинка на земли* выданій у 1999-ім році, по русиньскы думав, одколи ся народив, но писати по русиньскы зачав „десять років тому“. В. Феденишинець є і автором крылатого выслову *Мы Русины – Неба сыны*, але і далшых, котры уж стали популярныма меджі народом. У 2004-ім році став лавреатом Премії Александра Духновича за русиньску літературу в рамках котрой ся передає мала скульптура карпатьского медвідя. **Вмер 3-го октобра 2018-го року в Ужгороді.**

Уліцю по нім не назвали

В юну 2019-го року проходили в Ужгородьскій міській раді публічны діскусії о переменованю дакотрых улїць і о назвах новых улїць. Меджі пропонованыма змінами была і пропозиція переменовати Уліцю Антона Кашшая на Уліцю Володимира Феденишинця. Проти того задуму ся озвали тогды націоналісты і екстремісты. Як перша зачала протестовати націоналістична політична партія *Свобода*, конкретно ей закарпатьска областна організація, але протестовала і *Карпатська січ*. Якраз друга спомянута екстремістична організація тогды кликала людей на діскусію до Ужгородьской міської рады, жебы „сохранити Ужгород од далшой сепаратістичной ганьбы“. Міська рада ся наконець підволила тиску націоналістів і екстремістів, а честь свому визначному довгорочному жителёви, названём улїці по нім, наконець не дала.

Севериян КОСОВСКИЙ, ЛЕМ.фм

Результаты спису: Лемків в Польщы є 12 700

Головний Статистичный Уряд (ГСУ) вкінци оприлюднил вступны результаты Национального Повселюдного Спису 2021 р. односячы ся до национально-етнічной структури і языка домашніх контактів.

З інформації, яка опублікувана была 11. квітня/апріля 2023 р., выникат, што Лемків в Польщы єт ок. 12 700 осіб. Мож того рахувати як наш национальний успіх, кед же в порівнаню до попереднього спису то збільшыня чысла о кус більше як 2 000. По правді, єт нас більше, як рахували нашы песимісты, або меньше – як думали о тым оптимісты.

Лемків більше, як декаду тому

З приведеных даных іде єден основный высинок: єт нас більше як перед десятима роками. Хоц може ся тото здавати кус чудне (кед вземе хоц-бы до увагы рівен асіміляції за остатню декаду ци факт, што покоління уродженців Лемковины одходит до вічности) то такій результат треба нам вшыткым брати за наш спільный успіх. В 2011 р. осіб, які задеклярували лемківску национальну приналежність, было в сумі 10 531, в тым 5 612 тых, які задеклярували лемківску як єдину национальність, 7 086 як першу або єдину, а 3 445 як другу.

В списі в 2021 р. (подібні як в 2011 р.) – при-

належність осіб до відповідной национальной або етнічной соспільности была окрисляна в рамках свобідной деклярації. Як і предше, в посліднім списі списуючы ся годны были задеклярувати двойну национальну приналежність.

Як інформує ГСУ, в оприлюдненым опрацуваню опублікуваны были найчысленніше репрезентуваны национально-етнічны групы в Польщы. Вступны рахунки спису вказуют што осіб, які задеклярували польску национальність, было вшыткого 37 149,5 тис., што дає 97,7 % загального чысла жителів Польщы, а осіб, які задеклярували інчу як польска национальну ідентифікацію – 1 339,6 тис. (значыт – 3,5%).

Осіб, які як першу ідентифікацію задеклярували в першым звіданю лемківску етнічну приналежність, подля вступных рахунків єт 8 600. Зато тых, які лемківску национальність подали при другій ідентифікації (задеклярувана в другым звіданю) єт 4 100 осіб. Сумарично – подля тых вступных результатів – вшытких

нас Лемків в Польщы має быти близко 12 700 осіб.

Покля сут то лем вступны даны, не знаме як точно розкладают ся національны деклярації осіб, які подавали приналежніст до лемківського народу. Фактом єст, што як першу деклярацію лемківской національной приналежности подала переважаюча більшіст. Як другу же – деклярувала єй такой половина меньше списуваных. З детальных результатів, котры – майме надію – внет ся вкажут, повинны сме тіж познати чысло тых списуваных жытелів, які деклярували выключно лем лемківску національну приналежніст.

ГСУ опублікувал тіж структуру найчастійше подаваных языків хоснуваных в домашніх контактах. На жаль, в тій структурі не нашол ся лемківскій язык. Не вістит то радше нич доброго – кед же нашого языка ніт серед найчастійше декляруваных в наших домашніх (приватных) контактах. Єст припустным, што лемківскій як рідный язык задеклярувало меньше респондентів як сумаричне чысло вшыткых Лемків.

Сме Лемкы (Русины). Я Лемко

Вступны результаты Национального Повселюдного Спису 2021, хоц опублікуваны такой два рокы по його проведіню, можут вказувати

на наш нацийоальный і до того спільный успіх.

Припомнийме, што великым і в історії Русинів вынятковым успіхом было того, што до заініціюваной Русинами на Словації соспільной кампанії Сме Русины прилучили ся окрем нас – Лемків в Польщы – і Русины в Чехах, Сербії, Хорвації і в Румунії. Схоснуваня єдного візуального концепту і слогану підкрислило важніст спілпрацы Русинів жыючых в ріжных енклавах в рамках держав Европы. Кампанія Сме Лемкы была зато частю великой загальнорусиньской кампанії.

Завдякы спілпрацы з інчыма нашыма організаціями ведены были кампанії, які промували потребу списуваня і декляруваня своей достоменности. В Польщы, окрем кампанії Сме Лемкы, котру найактивнійше вело Товаришыня «Руска Бурса» в Горлицях, до якої долучыло тіж Товаришыня Лемків, ведена была іщы єдна кампанія, організувана через середовиско молодых активістів з Вроцлава – під назвом Я Лемко.

Віриме, што обі капманії спричынили ся гу тому, што (як видно) єст нас кус більше. Остає нам тіж вірити, што нашу найважнійшу культуру цінніст – рідный лемківскій язык – остаточно задеклярувало ци не меньше чысло жытелів Польщы. Ждеме офіціальных і детальных результатів.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

И. САБАДОШ, Рутенпрес

У Републики Сербії єст 11.483 Руснацох

СЕРБИЯ – Републични завод за статистику (РЗС) обявел податки о национальной структуры жительствова Републики Сербії спрам резултатох Попису жительствова хтори окончени влоні у октобру.

По податкох РЗС, на Попису 2022, 11.483 гражданає вияшнели ше як Руснаци, од того 5.622 хлопи и 5.861 жена. Вкупне чысло Руснацох у Републики Сербії за 2.763 особи меньше як на шредходним попису 2011. року кед було 14.246 гражданох хтори ше вияшнели як Руснаци. То зменшане за 19,25 одсто, односно скоро пиятину популації у одношеню на предходни попис. Здогадніме же зменшане рускей популації у периодзе медзи пописами 2011. и 2002. року було за коло 10,5 одсто.

Найвецей Руснацох пописане на подручу Општини Кула (коло 3,6 тысячи) и Општини Вербас (2,8 тысячи). Кус вецей як 1.800 Руснацох єст у Городу Новим Садзе. На подручу Општини Жабель єст кус меней як 1.000 Руснацох, а у Општини Шид дакус вецей як 800 уписаних припаднікох рускей заедніці.

По Попису, у Републики Сербії найчисленши Сербии (5.360.239), Мадяре (184.442), Бошняки (153.801) и Роми (131.936). Словацох єст 41.730, а Горватах 39.107 особи. Шлідза Румуне

(23.044), Влахи (21.013), Македонци (14.767), Буневци (11.104), а Українцох єст 3.969 особи.

Кед ше спатри обявена вкупна национална структура жительствова Републики Сербії, шицки национални заєдніци маю меней припаднікох як пред 10 роками. Винімок Бошняки (2011. их було 145.278) и албанска заєдніца, але вона бойкотувала прешли попис (2011) та тедишні податки не були релевантни (нешка 61.687 особи, наспрам 5.809 особи уписани 2011. року). З другого боку, число Чарногорцох ше преполовело медзи двома пописами (нешка 20.238, наспрам 38.527 особи 2011. року).

Интересантне же на Попису 2022. року 27.143 особи ше вияшнели як Югославяне, регионал-

но ше вияшнели 11.929 особи, аж 136.198 особи вихасновали право не вияшніц ше национално, 21.643 особи припадаю малим националним заєдніцом, 6.403 особи ше вияшнели двояко, а националносц за 322.013 особи непозната.

Предходно вжимо РЗО обявел інформацію же по резултатох Попису 2022, хтори не окончени на території Косова и Метохиї, та не облапя податки о тамтейшей популяції, у Републики Сербії єст 6.647.003 жительствох. На попису 2011 року, у Сербії було 7.120.666 жительствох, цо зменшане од скоро пол милиона людзох.

(Публікуєме в оригіналі – войводиньскім варіанті русиньского языка.)

Буковский вызыватъ самосправы одстранити недостатки в области языковых прав

Уповномоченый влады Словацькой републіки про народностны меншыны Ласло Буковский вызвав писмом меншыновы села і міста одстранити недостатки в области дотримованя меншынових языковых прав.

Реаговав тым на результаты Справы о хоснованю языків народностных меншын за период років 2021 – 2022. Інформовав о тім офіціалный сайт Уряду уповномоченого влады СР про народностны меншыны у віторок, 2. мая 2023. *„Зіщены і конкретізованы недостатки суть векшынов справны делікты, на основі котры може зачати ся справный процес і уділіня фінанчного штрафу,“* інформовав уряд. Як ся дале пише на сайтї, на основі писемной вызвы мають села і міста інформацію о способі і терміні оправы недостатків загнати до конца мая, причім уповномоченый їм дав основны інформації о додаваній одборный і методічній помочі при аплікації меншынового языкового закона.

Послідня оцінка Уряду уповномоченого влады СР про народностны меншыны потвердила довгодобый тренд, подля котрого росте число меншынових сел і міст, котры в максімалній мірі дотримують языковы права. Тоты інфор-

мації виходять із самосправами выповнених анкет, в котрых одповідали на округы вопросів, якы ся дотуляють меншынових языковых прав. **Покля в попереднім періоді з цілковой кількості 638 меншынових сел і міст было без недостатків 58, з чого было 57 мадярських і єдно русиньске, у 2022-ім році кількість наростла на 114, з того 108 мадярських і шість русиньських.** Піднимають ся і число прикладных сел і міст, котры законны повинности і можности аплікують в максімалній можній мірі.

Припоминаме, же од 1. марца того року звекшыло ся число меншынових сел і міст подля нового наряджіня влады. Кедь дотеперь было на Словакїї 638 сел і міст, де мож было хосновати меншыновый язык, теперь їх є о 125 веце. **Русины мають одтеперь 154 сел і міст, дві з того суть міста – Меджілабірці і Свідник, дотеперь мали 66, з чого єдно было місто – Меджілабірці.**

П. М.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предлатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковый редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрачны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 1. юна 2023 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTURY NARODNOSTNYCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• При нагоді VII. Світового конгресу Русинів у Пряшові была одкрыта памятна табла на гробі Александра Духновіча у крипті Катедрального храму св. Іоана Хрестителя у Пряшові, котру подаровав Карпаторусинський научный центр в США.

• Памятник Александрови Духновичови у Мукачові од Заслуженого умельця України Михайла Беленя.